

Комплексне дослідження
**ЯК ВІЙНА ЗМІНИЛА МЕНЕ ТА
КРАЇНУ. ПІДСУМКИ РОКУ**

Лютий 2023

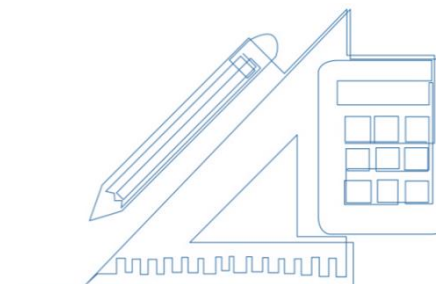
Комплексне порівняльне дослідження «ЯК ВІЙНА ЗМІНИЛА МЕНЕ ТА КРАЇНУ. ПІДСУМКИ РОКУ» має на меті показати як змінилися у різних сферах погляди, оцінки й життя українців за рік повномасштабного вторгнення росії в Україну.

Для проведення комплексного дослідження було здійснено три окремі етапи:

- Кількісне опитування методом **CATI** (Computer Assisted Telephone Interviewing) на основі випадкової вибірки мобільних телефонних номерів.
- 1000 респондентів. Помилка репрезентативності: не більше 3,1%.
- Вибірка випадкова, репрезентативна за віком, статтю і типом поселення.
- Терміни проведення: 6-7 лютого 2023

- Онлайн опитування методом **CAWI** (Computer Assisted Web Interviewing) здійснено на основі випадкової вибірки мобільних телефонних номерів, на платформі Rating Online.
- 600 респондентів. Помилка репрезентативності: не більше 4%.
- Терміни проведення: 10-13 лютого 2023

- **Фокус-групове дослідження** з проведенням трьох онлайн фокус-групових дискусій з респондентами з 23 міст і містечок України
- Кількість респондентів: 26
- Терміни проведення: 4-5 лютого 2023

Аудиторія дослідження: населення України віком від 18 років і старші в усіх областях, крім тимчасово окупованих територій, а також територій, де на момент опитування відсутній український мобільний або інтернет зв'язок. Результати зважені з використанням актуальних даних Державної служби статистики України.

Також у звіті наведені дані з попередніх хвиль моніторингів «Україна в умовах війни» Соціологічної групи «Рейтинг» (у звіті вказується дата опитування).

Загалом за рік від повномасштабного вторгнення було проведено **21 хвилю** публічних досліджень, більшість (16) з яких профінансовані Соціологічною групою «Рейтинг».

Дане дослідження також **профінансоване Соціологічною групою «Рейтинг»**.

Над звітом працювала команда: Ольга Мельник, Тетяна Скрипченко, Наталія Халімоненко, Вероніка Костенко – під керівництвом директора Дослідницької лабораторії Rating Lab, доктора психологічних наук, професора **Маріанни Ткалич** та засновника групи компаній Rating Group **Ігоря Тищенка**.

ПОЛІТИЧНІ ЗМІНИ

Перший день війни	7
Віра в перемогу	8
Гордість за країну	11
Перехід на українську	13
Оцінка ситуації	16
Образ держави	19
Образ ветеранів	20
Довіра до ЗМІ	21
Ставлення до переобрання влади	22
Зовнішньополітичні настрої	24
Ставлення до росіян і білорусів	27

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗМІНИ

Адаптація	30
Ритм життя	35
Емоції	37
Стосунки з людьми	41
Ставлення до людей, які виїхали	43

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗМІНИ

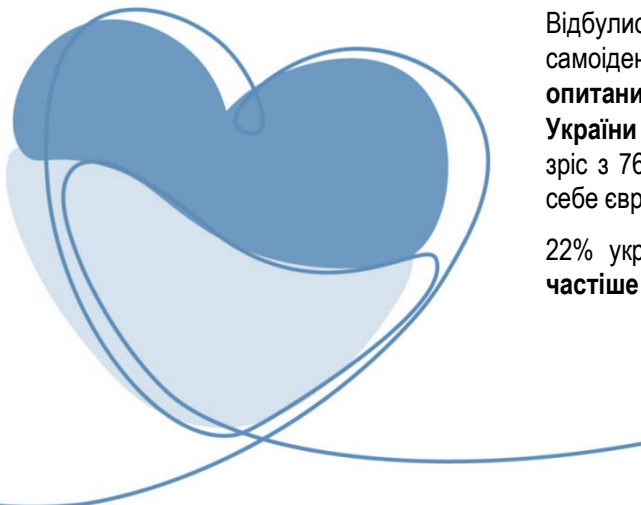
Толерантність	45
Ставлення до смертної кари	46
Віра в Бога	47
Аномія у суспільстві	48
Зайнятість	50
Мотивації	52
Втрати	54
Внутрішня міграція	57

ПОЛІТИЧНІ ЗМІНИ

Спогади людей про 24 лютого 2022 року говорять про **шок, розгубленість, невизначеність, неготовність**. Незважаючи на це сьогодні, через рік повномасштабного вторгнення, віра в перемогу становить 95%, тоді як ще в січні 2022 року становила 56%. Більшість (63%) вважають, що для перемоги потрібно не менше півроку, або ж і більше часу.

Фіксується значне зростання суспільної самооцінки. Більшість опитаних оцінили положення України вище середнього – 4,6 балів з 7 максимальних, що в 1,5 рази вище показника 2021 року. Дві третини опитаних оцінили майбутні перспективи України на найвищому рівні.

Головна емоція, яку відчувають респонденти, **думаючи про Україну – гордість**. Внаслідок повномасштабного вторгнення і героїчного спротиву українського народу цей показник виріс більш ніж вдвічі – з 34 до 75%.

Відбулися зміни і в національній самоідентифікації: **абсолютна більшість опитаних ідентифікує себе як громадян України** (порівняно з 2021 роком показник зріс з 76 до 94%). Половина ідентифікують себе європейцями (подвійний ріст).

22% українців за рік війни **перейшли на частіше використання української мови**.

Оцінюючи фінансову ситуацію у підсумках 2022 року, **дві третини опитаних фіксують погіршення свого матеріального становища**, третина – відсутність змін. Одночасно, у майже 40% (проти 14% наприкінці 2021 року) відбулося зростання впевненості у майбутньому.

Пріоритетами для відновлення країни вбачають відновлення підприємств й робочих місць та відбудову пошкоджень, адже **більшість українців хочуть роботи, а не соціальної допомоги**.

Україна переживає складний період свого розвитку, переосмислюючи свою роль в історії. Загалом **війна сприяла підвищенню довіри громадян до державних інституцій**. Довіра до Збройних сил України зросла з 65 до 97%, до Президента – з 36 до 90%.

І якщо більшість (65%) хотіли аби Зеленського переобрали на наступний термін, то роботою Верховної Ради більше не задоволені (54%), ніж задоволені (37%). І якщо б найближчого часу відбувалися вибори, то майже половина шукали б альтернативу серед нових партій.

Відбувся ріст довіри до ЗМІ, проте основною особливістю воєнного часу є різка зміна каналів комунікацій і отримання інформації громадянами. І якщо довіра до національних та місцевих медіа виросла, то частота споживання їх новинного контенту – навпаки зменшилась. Натомість спостерігається **значний ріст у груп і каналів в месенджерах** (з 11 до 41%), а також в YouTube (з 21 до 29%). Зберегли вплив соціальні мережі (35%).

Одним з прямих наслідків російського вторгнення стало **зростання євроатлантичних настроїв українців**, де фіксуються рекордні показники за всю історію країни. На сьогодні 87% підтримують вступ України в Європейський союз, 86% - в НАТО.

Якщо у 2021 році більша частина громадян схилилась до негативного образу держави, то зараз більше половини говорять про виразно або помірно позитивний образ. Ілюстративним в цьому плані є **показник правильного напрямку країни, який є рекордним за всю історію замірів (за рік коливання на рівні 70-80%)**, що базується на високій довірі до військово-політичного керівництва країни, вірі в нашу перемогу, значному рості самооцінки та гордості за країну, а також реалізації прагнення народу до євроатлантичної інтеграції.

ПСИХОЕМОЦІЙНІ ЗМІНИ ТА АДАПТАЦІЯ ДО ВІЙНИ

З початку повномасштабного вторгнення **суспільство демонструє високий рівень життєстійкості**, значення Індексу зменшилося мінімально (з 3.9 до 3.7).

Близько 8% вважають, що мають серйозні розлади, які сильно впливають на їхнє життя. Ще третина – мають помірні розлади.

«Горизонт планування» є важливим показником адаптації і він не зазнав суттєвих змін: 45% наразі не планують своє життя взагалі. Кількість тих, хто має плани на кілька років уперед знизилася з 23% до 19%.

Наразі **негативні емоції більш виражені, ніж позитивні**, а отже сум (4.8) і злість (4.6) переважають радість (4.1) і натхнення (4.3), між якими розташувався страх (4.2) та розчарування (4.1). А найбільш вираженими залишаються хвилювання (5.0) і інтерес (4.8), які не є однозначно ні позитивними, ні негативними – це залежить від контексту.

За рік **відчуття любові до себе знизилася, а ось любов до інших – зросла**, спрацювала тенденція афіліації (бажання бути разом з іншими), індивідуальне тут поступається колективному.

Українці майже так само схильні до самообмежень, як і півроку тому – більше половини (58%) вважають, що потрібно суттєво себе обмежувати у розвагах і покупках, а 37% схильні думати, що потрібно намагатися жити повноцінним життям.

На початку повномасштабного вторгнення 44% українців довелося тимчасово розділитися зі своєю сім'єю. Через рік таких лише 21%. **Більшість тих, кому довелося розділитися з родиною, пройшли це випробуванням**, а у 20% їх стосунки навіть покращилися.

83% вважають, що треба бути обережними з людьми, натомість у 2020 році таких було лише 54%. Тут йдеться про довіру як базову цінність, як довіру до світу, яка підірвана або зруйнована війною. Особливо це стосується «чужих», або тих, хто такими став, а здавався близьким.

Неоднозначним є ставлення до людей, які виїхали: найбільше толерують жінок з дітьми, водночас, до чоловіків призовного віку ставлення найбільш негативне.

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗМІНИ

Незважаючи на повномасштабне вторгнення, **українці залишаються гуманним і толерантним суспільством**, підтримка смертної карти зменшилась з 52 до 42%.

Одночасно з цим **рівень толерантності у суспільстві під час війни підвищився**: до ЛГБТ спільноти зросло позитивно-нейтральне ставлення з 53 до 64%, а до людей, які не хочуть мати дітей (чайлдфрі), воно зросло з 57 до 67%. За рік війни дещо знизилася віра в Бога: відсоток тих, хто не сумнівається у його існуванні змінився з 60% на 55%.

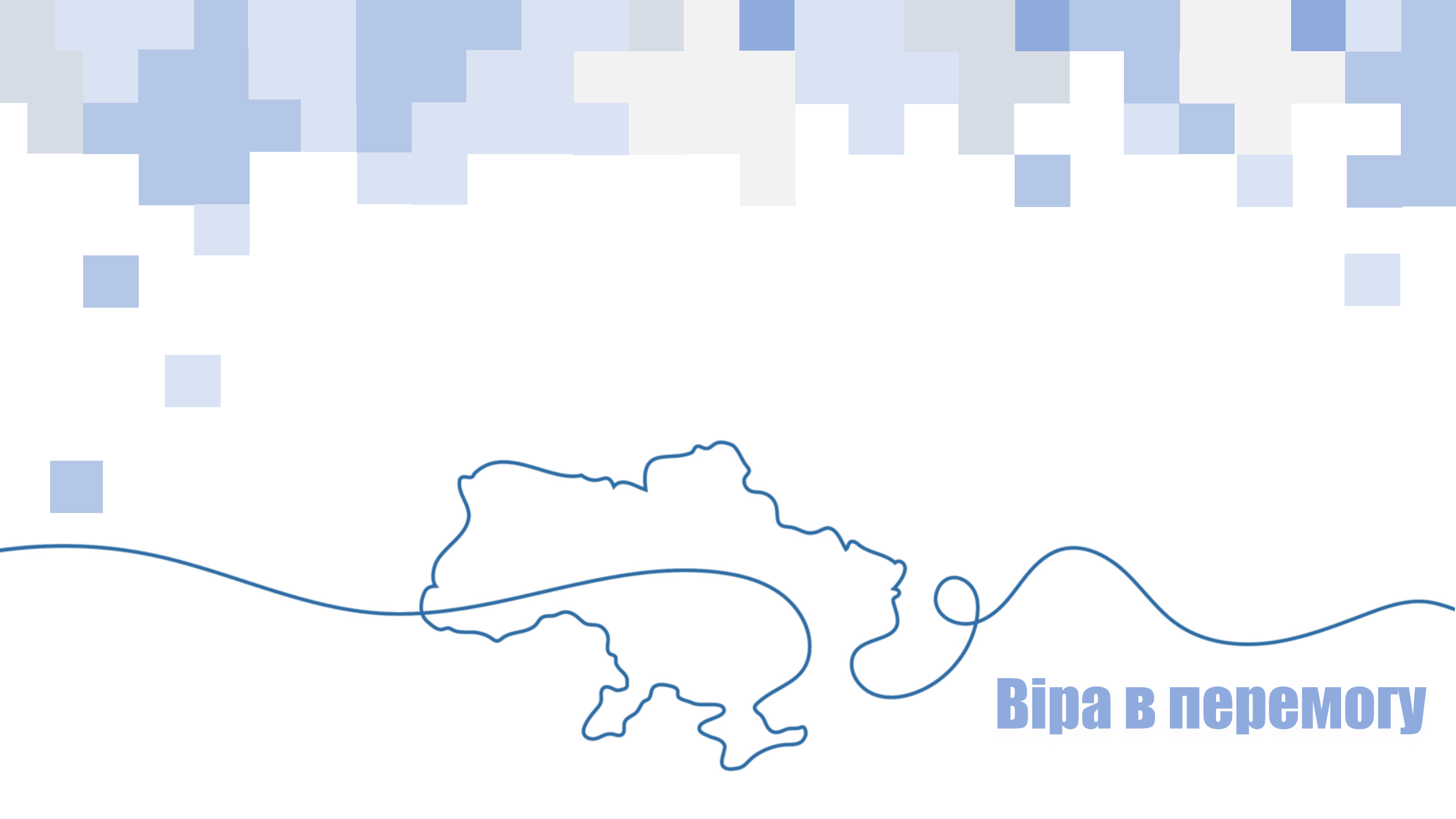
Загальноприйняті норми та цінності стали більш визначеними, **тому анонімні настрої перестали домінувати**: кількість тих, у кого переважає анонімний стан (стан деморалізованості) зменшилась з 72 до 48%. Найбільша зміна відбулась відносно покращення розуміння того, яким правилам слідувати та у що потрібно вірити сьогодні.

Війна призвела до **втрати роботи не менш як для третини працездатного населення**, особливо складна ситуація для переселенців й мешканців зон бойових дій: половина з них втратили свою роботу. Навіть з тих, хто зміг продовжити працювати під час війни, все одно половина зазнали зменшення заробітної плати. Найскладніша ситуація з роботою була у перші місяці війни, надалі люди почали повертатись до роботи. Також після різкого падіння охочих зайнятися власною справою на початку війни, їх кількість поступово відновлюється.

Основною **стратегією дій у випадку скорочення доходу залишається пошук додаткового джерела** (зменшився з 62 до 54%): багато хто почав шукати другу роботу під час війни або почав більше працювати. Однак можливість контролювати свій дохід (60%) є не у всіх, це особливо складно для старших.

Більшість громадян зазнали прямих чи непрямих наслідків повномасштабного вторгнення, не понесли втрат лише 14%. Найбільше втрат понесли мешканці східних регіонів, більше половини з яких покинули свій дім.

Попри позитивні зміни у суспільстві, оптимізм й абсолютну віру в перемогу, війна продовжує завдавати українцям непоправної школи й забирати найцінніше. **За останні півроку кількість тих, хто втратив рідних зросла майже вдвічі (з 9 до 17%)**, як і зросла кількість тих, чиї близькі зазнали поранень (з 8 до 13%). Водночас, фіксується зростання тих, хто говорить про погіршення стану здоров'я (з 25 до 33%) а також зменшення кількості тих, хто говорить про втрати доходів (з 38 до 31%).

Віра в перемогу

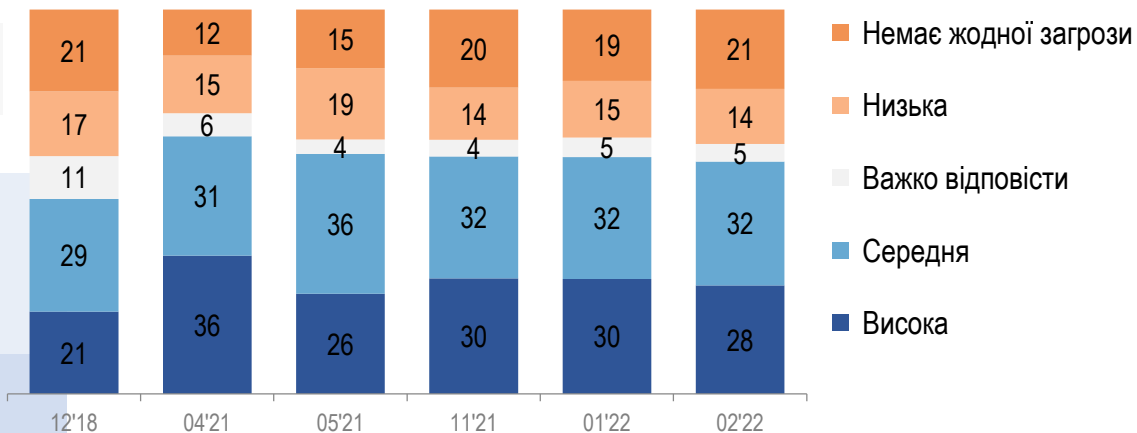
Спогади про 24 лютого 2022 року в людей досить чіткі, ніби це було вчора, пам'ятають в дрібницях, як і від кого дізналися про початок війни, пригадують свої відчуття і переживання – **шок, розгубленість, невизначеність, неготовність**. Говорять і про паніку (особливо в перші години), і про страх особливо за близьких, дітей. **До останнього не могли повірити в те, що відбувається**, бо «такого не може бути в 21 сторіччі, в центрі Європи, в центрі цивілізованого світу...».

«Я живу життя не мос...», Олена, Ромни, 31 рік

За 10 днів до початку вторгнення менше 30% оцінювали таку загрозу як високу. Тоді як третина вважала, що такої загрози немає або вона низька. Не було усвідомлення в принципі що таке може статися. Це стан заперечення. В такому стані людина не здатна бути раціональною і діє на емоціях.

Кирило (Запоріжжя, 33 роки) згадує, що «нас завжди вчили техніці безпеки, що робити на воді, а що робити при початку війни – ми не знали».

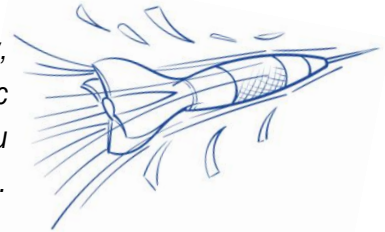
Яка ймовірність повномасштабного воєнного вторгнення росії в Україну?

Більш емоційні у своїх спогадах жінки. Ольга (Корсунь-Шевченківський, 31 рік) згадує, як «о 5 ранку чоловік розбудив і сказав, що треба їхати. 2 години виїжджали з Києва. Страх, паніка і не розуміла, куди бігти, де безпечно, які речі, продукти... Весь час думала – чим годувати дітей...».

Лариса (Одеса, 55 років) ніколи не думала, що таке з нею може статися, це був «гром среди ясного неба». Мой сын в этот год воюет в Никополе, это переживания и страх. Я постоянно боюсь звонков телефонных...».

Олександра (Суми, 22 років) у відповідь на «Доброго ранку, мамо!» почула, що «мабуть ні, не доброго, доню, в нас почалася війна... Брат із татом поїхали отримувати зброю. Мама поїхала на роботу. Було чути постріли. ...».

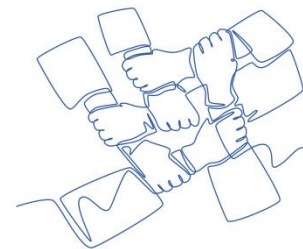
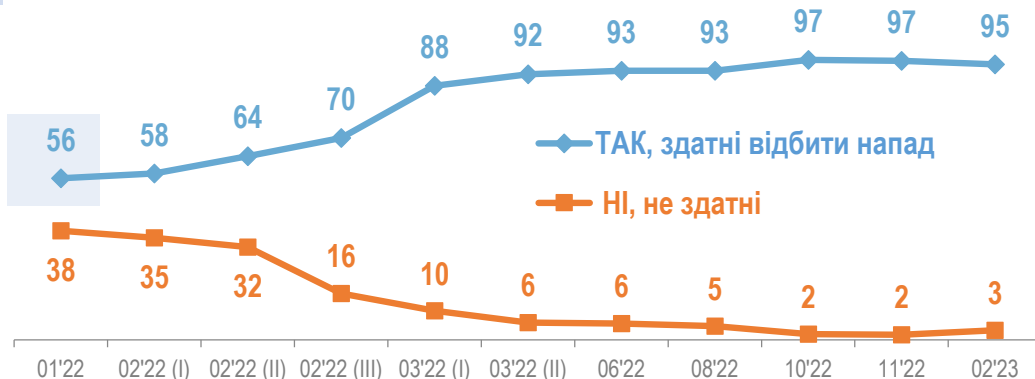
Сергій (Білгород-Дністровський, 59 років) був в цей день на роботі: «Звичайно був шок, повна несподіванка. Страх не за себе, сам не боявся, а страшно за дітей, за онуків. Не зрозуміло, що буде завтра...».

Леонід (Решетилівка, 65 років) закінчив 24 лютого нічну зміну, заступив в мирний день, а «вийшов з роботи, мені сказали – війна. Пішов записатися в ТРО. Спитали скільки мені років, дружельбно посміхнулися, що ми вам подзвонимо, - і дзвонять до цього дня. Пішов записатись у волонтери, та сама ситуація. Зараз слава Богу вже знайшов, плету сітки. Адаптуватися дійсно треба, не вішати ніс, це дійсно теж життя. І з вірою в перемогу проживати кожен день».

Перше опитування Соціологічна група Рейтинг проводила вже на третій день війни. Згідно з цими результатами, абсолютна більшість українців довіряли Президенту і ЗСУ, а віра в перемогу зросла з 70% (за десять днів до вторгнення) до 88%. Сьогодні, за рік повномасштабного вторгнення, віра в перемогу становить 95%, тоді як ще в січні 2022 року становила 56%. Ці цифри надихають.

Роман (Ірпінь, 43 років) впевнений, що на «95-97% ми переможемо, а 3-5% - щось може змінитись, раптом весь Китай за путіна прийде. Завжди щось залишаю..., важливо, що спільний бюджет країн помічниць значно перевищує російський».

Наскільки Ви впевнені, що Україна зможе відбити напад росії?

Що таке перемога? Думки різні. Анна з Дрогобича (47 років) вважає, що йдеться не так про перемогу України, як перемогу світу, бо це «перемога над негативним чинником усього світу, над людиною яка не вміє керувати владою та своїми емоціями. **Перемога над злом.** Це перемога українців – багато перейдуть на українську мову. Багато усвідомлять, що таке Україна. **Переосмислення – це теж свого роду перемога.**»

Леонід з Решетилівки (65 років) вбачає перемогу як «мирне небо, тепле сонце, впевненість у завтрашньому дні».

Більшість же оцінює перемогу територіями, які, як очікується, України поверне.

Для Володимира з Вараша (41 рік) перемога це «повернення на кордони 91 року». Для Володимира зі Львова (46 років) перемога це «не тільки кордони 91 року, а можна прихопити ще Таганрог та Краснодарський край», для Юлії з Харкова (27 років) це – «повна капітуляція рф», а Лариса з Одеси (55 років) вважає, що «это не победа, если не будет Крыма. Без него это все временные договоренности».

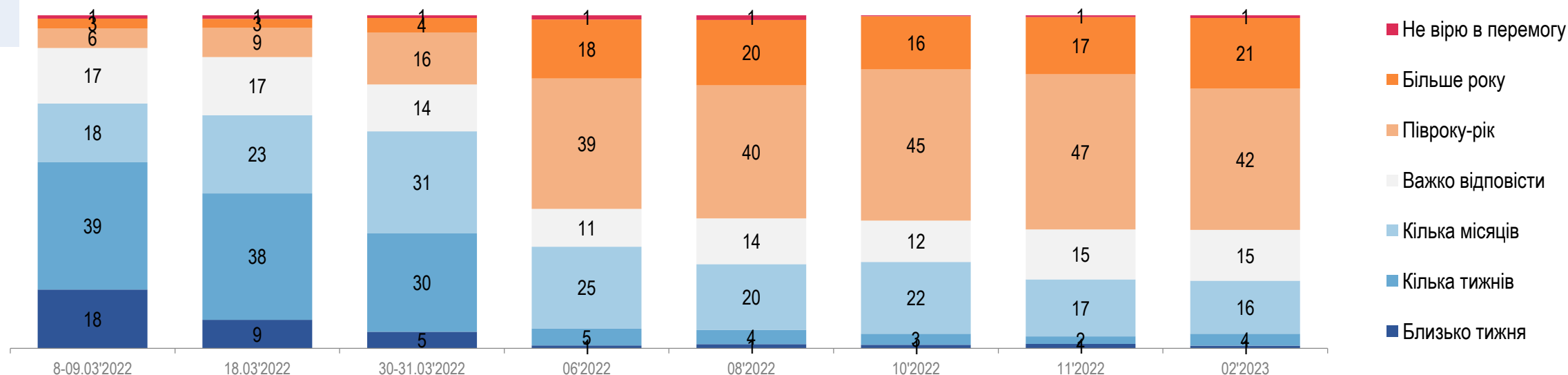

Сергій (Білгород-Дністровський, 59 років) згадує, що в 2014 році «ми були голі босі. Нас взяли би голими руками. А зараз хто ми? Є велика різниця. Якби це все було в 14 році, ми стали б колонією. Все б собі вони забрали».

Як Ви вважаєте, скільки часу потрібно Україні для перемоги у війні з росією?

ВІРА В ПЕРЕМОГУ

РЕЙТИНГ

В перші тижні повномасштабного вторгнення серед українців переважала віра саме в швидку перемогу, коли дві третини очікували завершення війни за кілька тижнів-місяців.

Віра в швидку перемогу – це афект і по суті не віра, а бажання, щоб це скоріше закінчилося, нерозуміння масштабів і складності того, що відбувається, відповідно «звуження горизонту», в межах якого людина загалом здатна сприймати дійсність.

Наприкінці весни минулого року, попри високий рівень впевненості у перемозі, респонденти почали більш «тверезо» оцінювати терміни її досягнення. Сьогодні більшість (63%) вважають, що для перемоги потрібно не менше півроку, або ж і більше часу. У перемогу за кілька місяців вірять близько 20%.

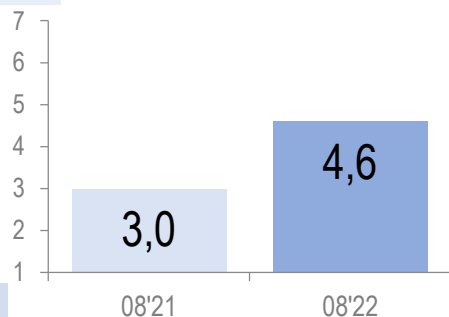
Лариса (Одеса, 55 років) вірить в нашу перемогу, не думає що вона буде швидкою. «Ще до літа 100% будемо з цими клятими москалями штовхатися. А можливо навіть ще трошки далі. Хотілось би пошвидше звісно, але не так то просто їх.... Їх просто багато, вони як жуки, як хробаки повзуть і повзуть...», Максим, Житомир, 41 рік. Наталії (Звягіль, 38 років) додає впевненості «підтримка Європи». А Олександр (Хмельницький, 37 років) – «підтримка і Заходу і Америки і всього світу. Так як вони передають багато озброєння».

Самооцінка

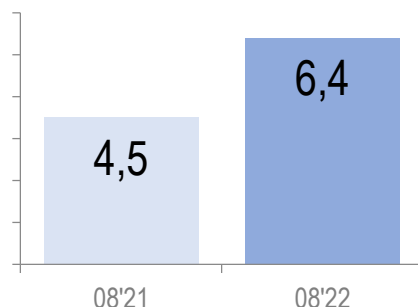

На якій сходинці знаходиться сьогодні Україна?

Середнє значення за шкалою, де 7 – найвища сходинка, а 1 – найнижча

На якій сходинці буде Україна через 10 років?

ГОРДІСТЬ ЗА КРАЇНУ

РЕЙТИНГ

Фіксується значне зростання самооцінки.

За 7-бальною шкалою, де 7 – найвища сходинка, а 1 – найнижча, більшість опитаних оцінили положення України вище середнього – 4,6 балів, що в 1,5 рази перевищує показник 2021 року (3,0). Майбутнє країни через 10 років оцінили в 6,4 балів з 7, що також значно перевищує замір 2021 року (4,5). При цьому дві третини опитаних оцінили майбутні перспективи України на найвищому рівні.

В'ячеслав (Дніпро, 56 років) вважає, що «нація почала з'являтися тільки оце зараз... треба була оця встряска. Щоб відпало все непотрібне. Зараз народжується українська нація. Повагу в світі ми ще завойовуємо. Нас поважають за наші страждання». В'ячеслав переконаний, що «ми станемо після перемоги вікінгами в Європі».

Які дві емоції Ви відчуваєте, думаючи про Україну?

«Весь світ нарешті відрізнив Україну від росії... і відчув різницю», Анна, Дрогобич, 47 років

«І не побоялись росії. І хай світ признає», Сергій, Білгород-Дністровський, 59 років

«Була така непомітна країна, але стала на захист всієї Європи» (Наталія, Звягіль, 38 років). Цю думку поділяють 77% опитаних, які вважають, що у цій війні українці захищають народ і України, і Європи.

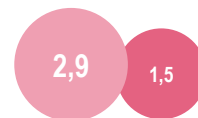
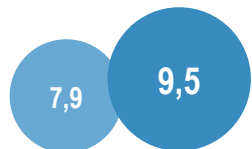
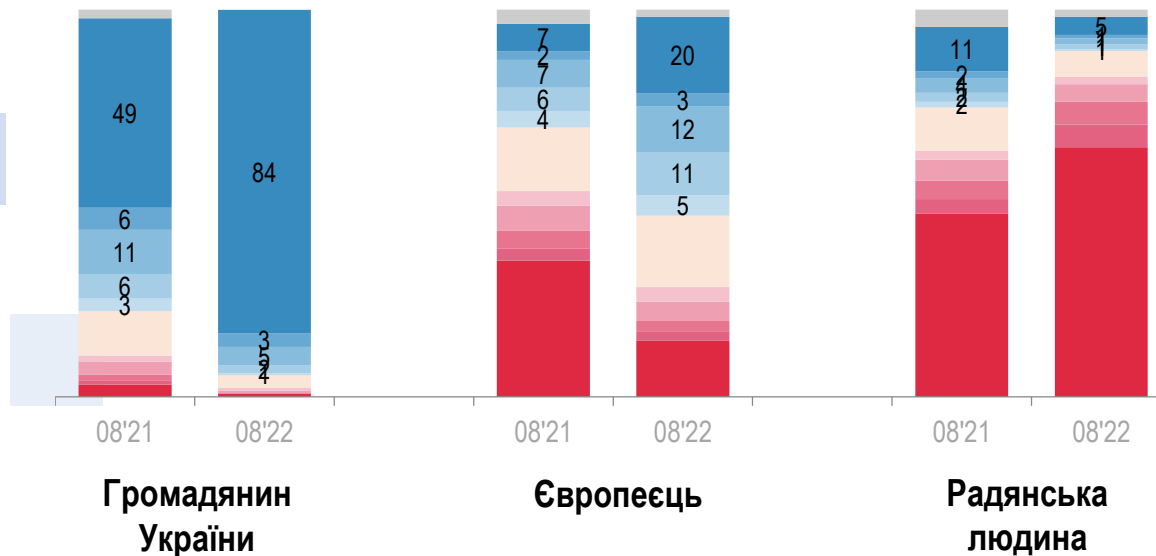
Відповідно, **головна емоція, яку відчувають респонденти, думаючи про Україну – гордість**. Внаслідок повномасштабного вторгнення і героїчного спротиву українського народу цей показник виріс більш ніж вдвічі – з 34 до 75%.

Тож, якби сьогодні стояв вибір підтримати проголошення Незалежності України, то абсолютна більшість (86% однозначно і 11% скоріше) зробили б це. Порівняно з 2021 роком цей показник зріс з 80 до 97%, порівняно з 2012 роком – з 62 до 97%.

Самоідентифікація

Наскільки людина себе відчуває... від 0 до 10, де 0 – зовсім не відчуваю, 10 – абсолютно відчуваю

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Важко відповісти

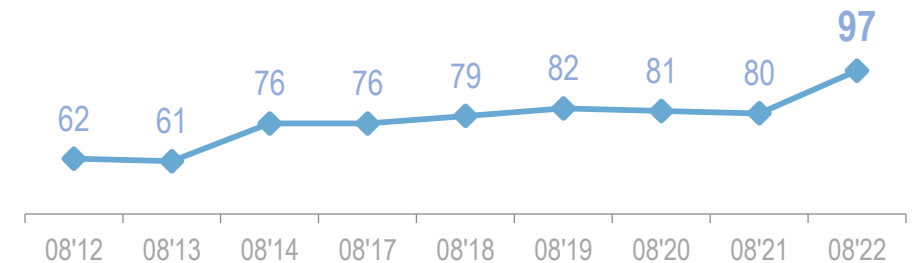
Абсолютна більшість опитаних ідентифікує себе як громадян України (порівняно з 2021 роком показник зріс з 76 до 94%).

Половина ідентифікують себе європейцями (подвійний ріст).

З «радянською людиною» ототожнюють себе лише близько 10% (подвійне падіння). Щодо громадянської ідентичності то не фіксується відчутних відмінностей в регіональному та віковому розрізі. Окрім того, європейцями себе частіше вважає молодь, а «радянською людиною» – старші.

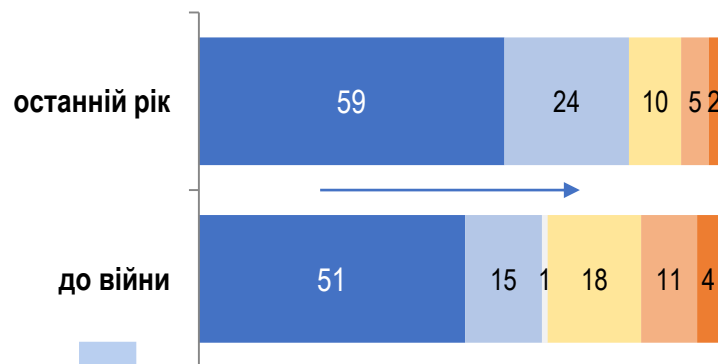
«Перестали ділити на східняків, західняків, або на інші категорії. Стали одним народом... зараз зовсім інша держава. І поняття національності нашої зовсім інше»,
Сергій, Білгород-Дністровський, 59 років

— підтримали б Ви проголошення Незалежності України
якби стояв такий вибір сьогодні

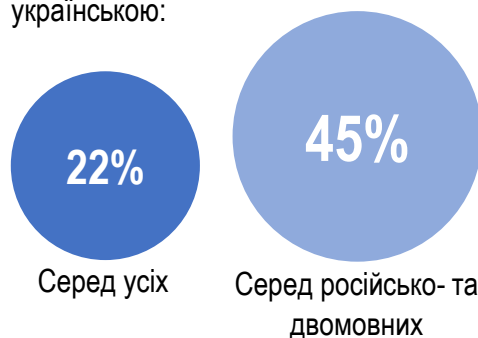
Як часто Ви спілкувались українською мовою..?

■ Постійно ■ Часто ■ Важко відповісти ■ Інколи ■ Рідко ■ Ніколи

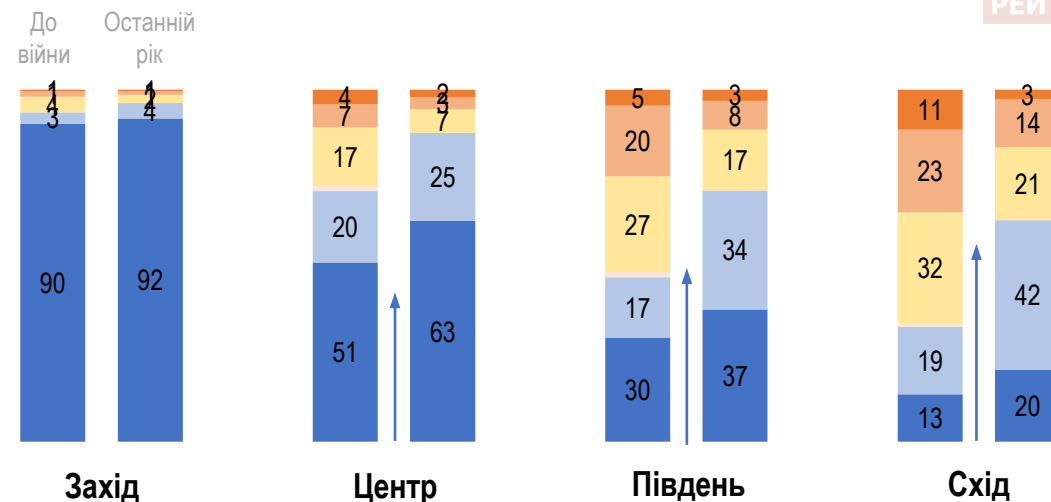
22% українців за рік війни перейшли на постійне або часте використання української мови

45% серед російсько- та двомовних почали частіше говорити українською:
18% - постійно, 17% - часто

ПЕРЕХІД НА УКРАЇНСЬКУ

РЕЙТИНГ

82% вважають українську мову рідною, а 60% розмовляють нею вдома, що є найбільшим показником, починаючи з 2012 року.

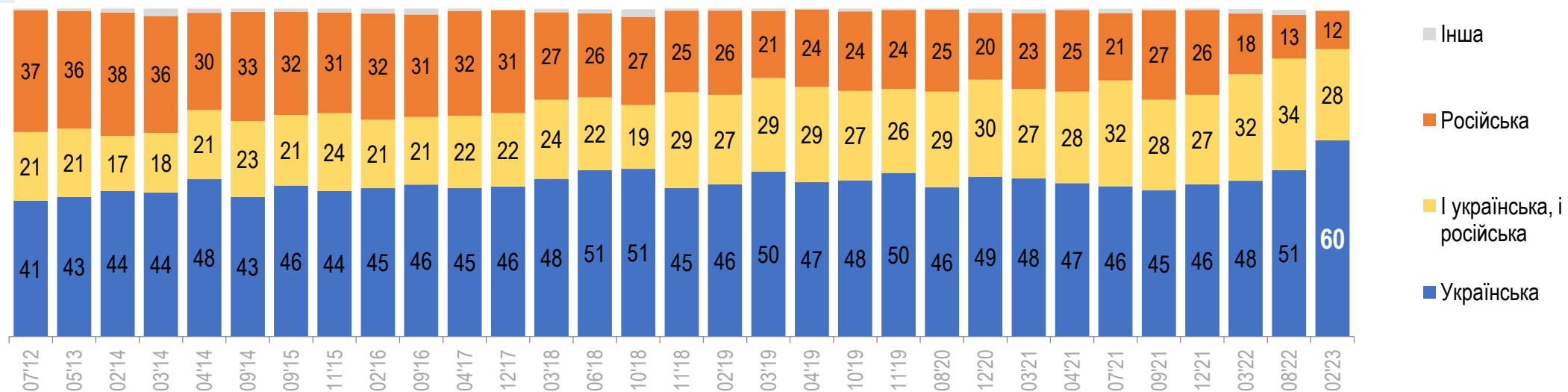
У переході на українську мову відбулися значні зміни у всіх регіонах, окрім Заходу, де більшість і так спілкувалася лише українською. Особливо помітно воно зросло на Півдні і Сході, незважаючи на складнощі переходу на українську, оскільки для третини місцевих російська є рідною.

«Україна змінилась дуже сильно. Ми стали ближче одне до одного, у нас з'явилися цінності. Зараз дуже розвинуто вивчення української мови. Я з Одеси, ми мало і рідко говорили українською. Мені дуже складно. Я вчилася російською мовою, а зараз я навіть вчу українську, і мені хочеться говорити українською. Бачу вишиванки, бачу молодь багато говорить мовою» - російськомовна Лариса (Одеса, 55 років) кажучи це спеціально перейшла на українську.

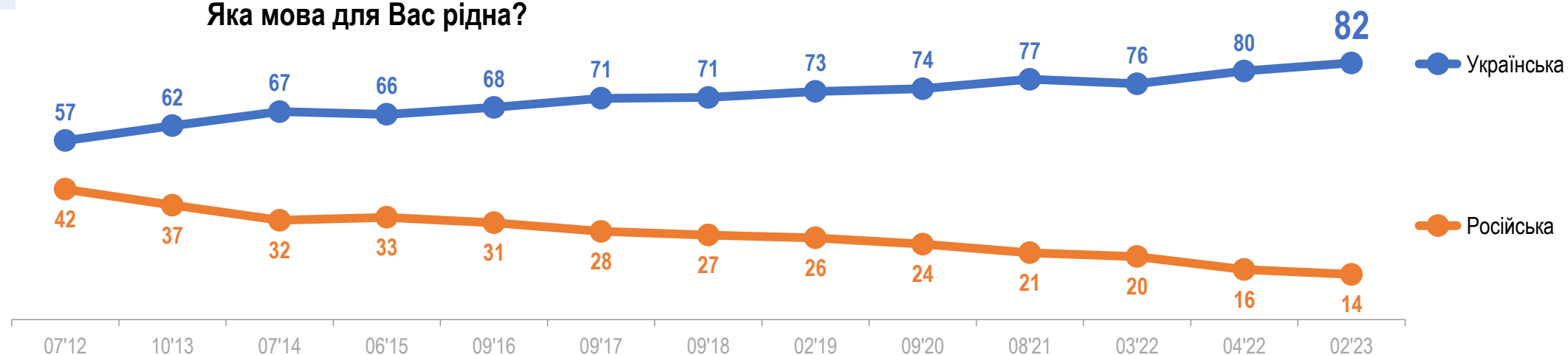
Якою мовою Ви розмовляєте вдома?

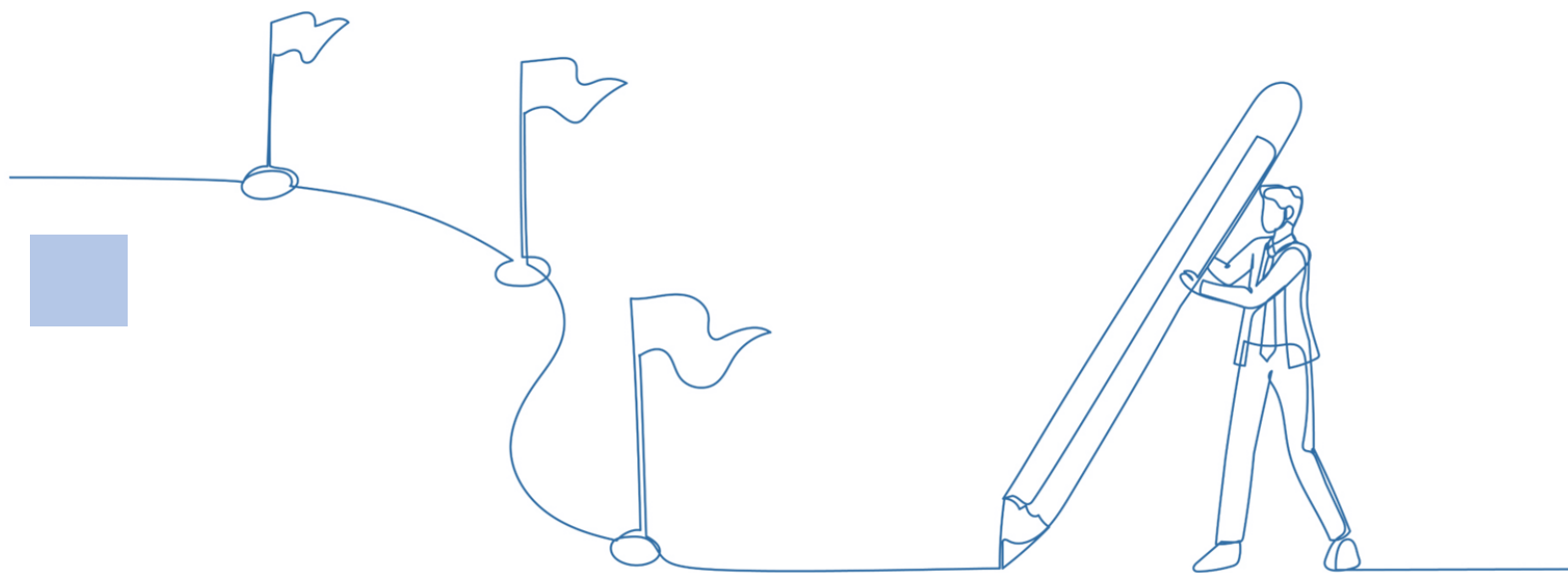
ПЕРЕХІД НА УКРАЇНСЬКУ

РЕЙТИНГ

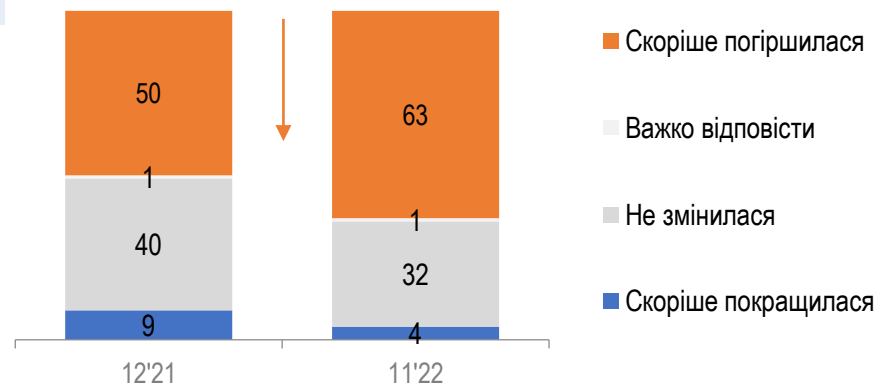
Яка мова для Вас рідна?

Оцінка ситуації

Яким чином змінилося за останній рік матеріальне становище родини?

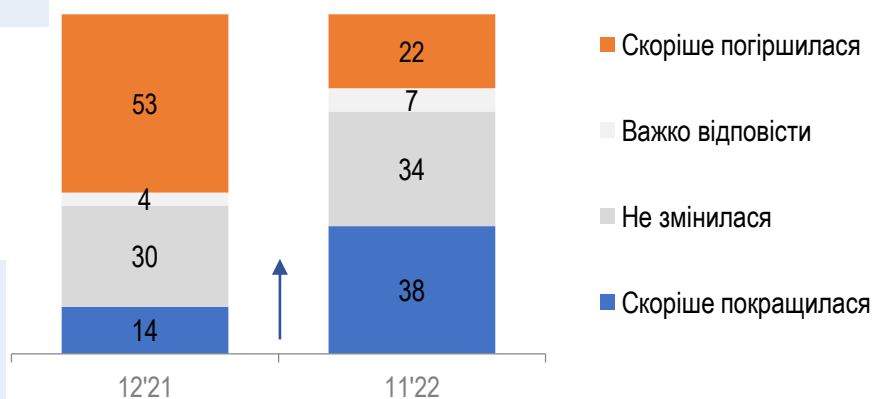
Підсумки 2022 року показали, що **дві третини фіксують погіршення свого матеріального становища**, третина – відсутність змін. Більше песимізму серед старших людей, також серед жінок.

«На будущее у меня печальное видение. Шмыгаль говорил, что через 15 лет перестанут платить пенсии. А с тем, что сейчас происходит, вижу что не будет денег у государства на пенсии. У меня проблемы со здоровьем и я не знаю как мне жить дальше» (Тетяна, Кам'янське, 57 років).

Лариса (Одеса, 55 років) також не особливо розраховує на допомогу держави, *«сейчас пока еще есть силы, стараюсь сделать с чего мне будет черпать, если не смогу работать».*

Ольга (Корсунь-Шевченковский, 31 років) чекаю передусім повернення чоловіка з фронту.

Яким чином змінилося за останній рік відчуття впевненості у майбутньому?

Одночасно, у майже 40% (проти 14% наприкінці 2021 року) відбулося **зростання впевненості у майбутньому**. Звичайно ж це, передусім, наслідок віри в перемогу, чоловіки в цьому плані більш оптимістичні, ніж жінки.

Денис (Харків, 29 років) переконаний, що *«все буде добре, життя покаже»*. *«По-іншому ніяк! Звичайно все буде добре!» (Вадим, Київ, 37 років).*

«Навіщо тоді жити... Якщо думаєш що буде погано, навіщо взагалі таке думати?» (В'ячеслав, Дніпро, 56 років)

Як Ви вважаєте, які з цих програм є найбільш необхідними для постраждалих від війни громад..?

До трьох відповідей

Листопад, 2022

Дослідження здійснено за ініціативи громадської організації «Центр Трансатлантичного Діалогу»

ОЦІНКА СИТУАЦІЇ

РЕЙТИНГ

Найбільш важливими програмами, які забезпечать можливість продовження життя в Україні є відновлення підприємств й робочих місць та відбудова пошкоджень. **Більшість українців хочуть роботи, а не соціальної допомоги.** Українці хочуть забезпечити собі майбутнє, думають на перспективу, бажають працювати, жити й виховувати своїх дітей тут, і це для них важливіше, ніж одноразові фінансові виплати. Питання роботи й розвитку бізнесу є скоріше об'єднуючим, адже велика частина громадян в усіх регіонах зазнала зменшення доходу.

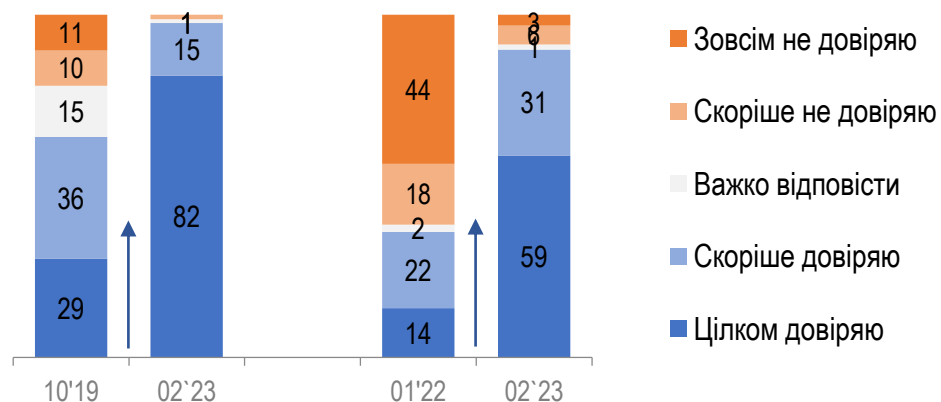
Для мешканців Сходу, як найбільш постраждалого регіону, критичніше стоїть питання з відбудовою пошкоджень, адже від дій агресора постраждало безліч цивільних об'єктів і відбудова для них означає можливість повернення додому.

Медична та гуманітарна допомога більш важлива для переселенців, які повністю змінили свій побут. Ще гуманітарна допомога та програми розвитку дітей більш важливі для молоді. Для молодих батьків зміни, які привнесла війна – це також виклик щодо забезпечення безпеки своєї дитини, намагання навчати і не травмувати її в умовах коли обмежено працюють школи, садочки, не функціонують дитячі гуртки куди вони ходили до війни. До того ж онлайн-навчання супроводжується відключенням електроенергії, відсутністю інтернету, постійними перериваннями навчального процесу через повітряні тривоги. Також під час війни діти поряд з дорослими стали свідками травмуючих подій й мусили швидко подорослішати.

«Треба більше приділяти увагу дітям. Щоб вони могли це забути. Особливо ті, хто пережили війну», Анна, Дрогобич, 47 років

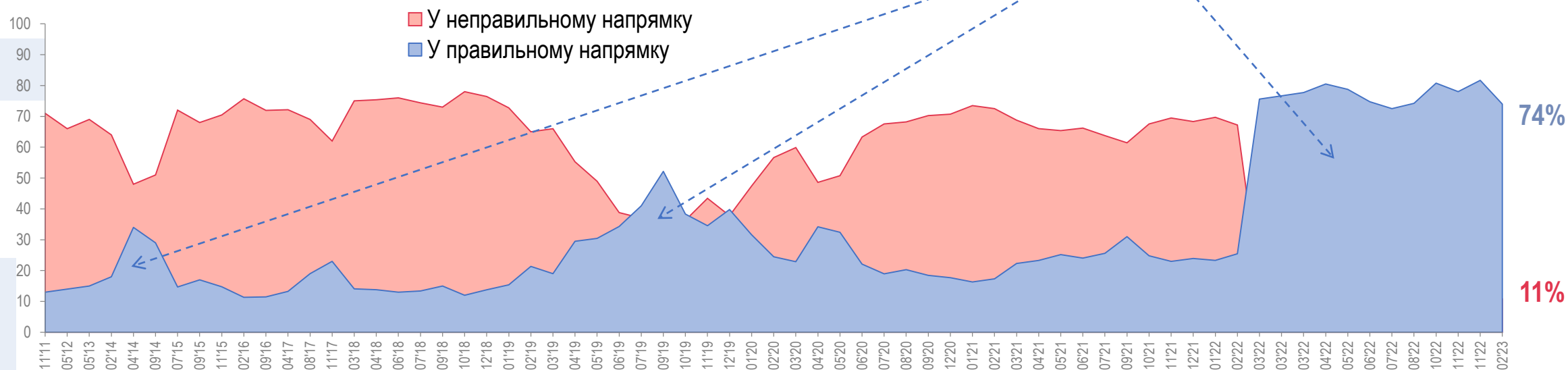
Також важливо, що в Україні, як в пострадянській країні з міцними традиційними цінностями, й слабкою культурою відвідування психологів, сьогодні кожен п'ятий загалом та кожен третій серед молоді говорить, що найбільш необхідною є психосоціальна підтримка. Це дуже суттєвий факт, який свідчить про визнання проблеми психологічної травми в Україні, важливість і головне готовність населення працювати з психологічним здоров'ям.

ЗСУ

Президент
України

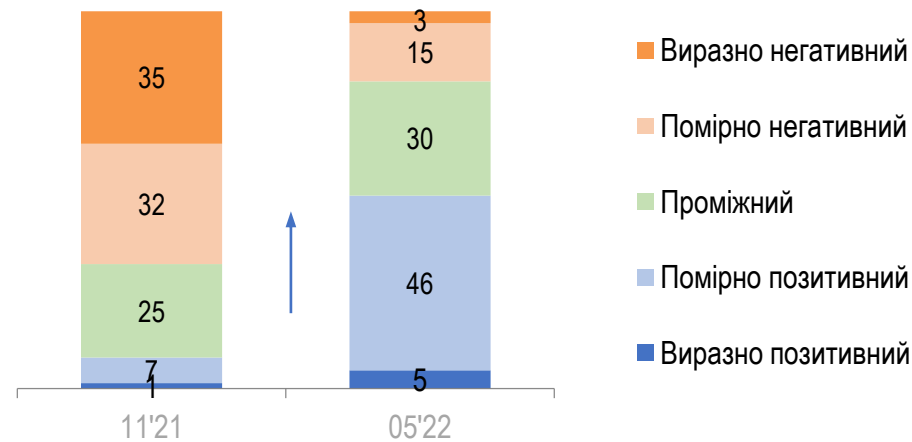
За 12 років спостереження можна виокремити три сплески росту частки людей, які вважають, що країна рухається в правильному напрямку:

1) Революція Гідності та по суті початок війни з РФ; 2) переобрання влади у 2019 році та 3) повномасштабне вторгнення РФ в Україну і протягом 2022 року цей показник є рекордним за всю історію замірів, базується на високій довірі до військово-політичного керівництва країни, вірі в нашу перемогу, значному рості самооцінки та гордості за країну, а також реалізації прагнення народу до євроатлантичної інтеграції.

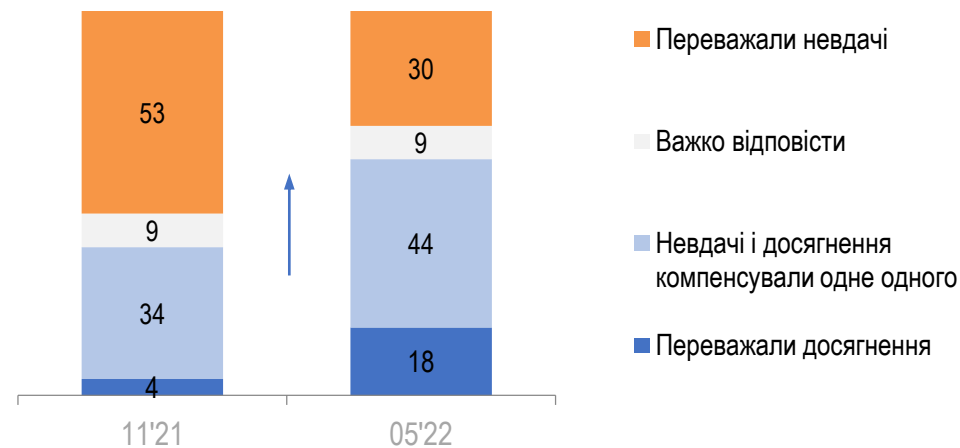

Як Ви вважаєте, в цілому, справи в Україні йдуть у правильному чи неправильному напрямку?

Узагальнений образ української держави серед громадян

Що Ви скажете про досягнення та невдачі України, починаючи з 1991 року і до сьогоднішнього дня?

Травень, 2022. Показники за листопад 2021 – дані Інституту Соціології НАН України

Дослідження здійснено у співпраці із доктором соціологічних наук, заступником директора Інституту соціології НАН України Сергієм Дембіцьким

Типологія образу держави побудована на основі 5 запитань про ситуацію в країні та оцінки держави (ефективність держави, досягнення та невдачі, умови життя, соціальні очікування, задоволеність подіями - методика GSR-5).

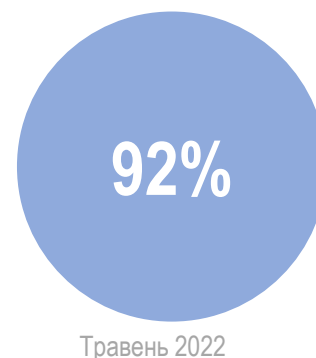
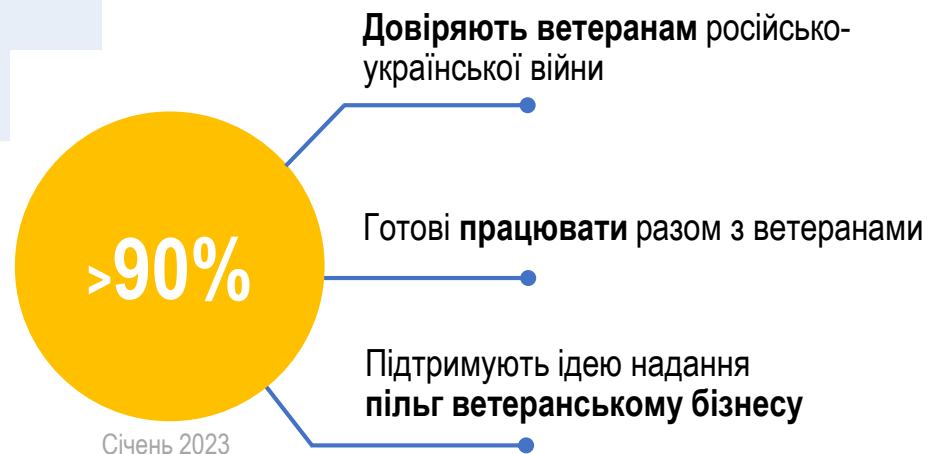
Якщо у 2021 році більша частина громадян схилилась до негативного образу держави, то зараз більше половини говорять про виразно або помірно позитивний образ держави.

Такі зміни відбулись за рахунок позитивної динаміки в усіх показниках:

- Незважаючи на війну, у країні відбулась переоцінка умов життя для громадян – абсолютна більшість вважає, що їх умови є загалом задовільними, і люди не хочуть втрачати те, що мають. Вимоги до умов життя дещо понизились і головним стало зберегти своє життя й домівку: «Будем живі, все буде добре», як говорить Олександр (Хмельницький, 37 років).
- В період війни значно покращилися оцінки ефективності української держави. Відбулась переоцінка здобутків України як держави і покращилися оцінки співвідношення досягнень та невдач України за часи її незалежності.
- Значні позитивні зміни відбулися з думками про майбутнє України, адже більшість очікують на покращення, яке буде попереду.

Україна переживає складний період свого розвитку, переосмислюючи свою роль в історії. Загалом війна сприяла підвищенню довіри громадян до державних інституцій, які в складних умовах продовжують функціонувати для збереження країни.

Під час війни українці стали більш свідомими щодо того, наскільки важлива і вразлива є держава. Вторгнення стало своєрідним тестом на стійкість державних інститутів, національної єдності та національної ідентичності. Війна змусила людей зосередитися на тих аспектах життя, які є найціннішими й переосмислити їх роль в житті країни.

Підтримують перейменування вулиць на честь героїв, які зараз боронять Україну

Що Ви в першу чергу відчуваєте, коли Ви зустрічаєте ветерана російсько-української війни на вулиці?

ТРИ ВІДПОВІДІ
Серпень 2022

«Порівняно з початком війни збільшилася впевненість у перемозі завдяки перемогам наших збройних сил. Спасибі нашим хлопцям, які на фронті», Леонід, Решетилівка, 65 років

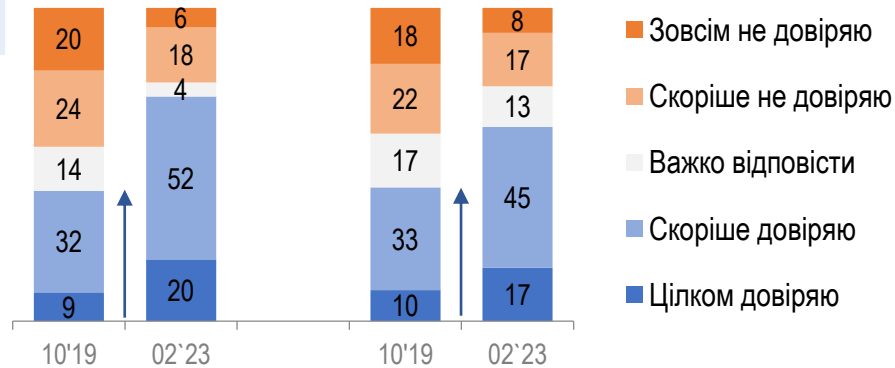
У суспільстві наразі найвищі показники довіри до військових: більше 90% довіряють військовим ЗСУ, ветеранам нинішньої війни та ветеранам АТО. Українці розуміють, що ймовірно ветеранів можуть очікувати проблеми безробіття, тому більшість готові з ними працювати, а більшість власників бізнесу – готові брати їх на роботу.

Незалежно від регіону, віку, статі – **абсолютна більшість українців довіряють ветеранам, відчувають до них вдячність й гордість**, а також говорять, що суспільство сьогодні поважає ветеранів. Тому в усіх регіонах також є максимальна підтримка ініціативи перейменування вулиць на честь героїв, які зараз боронять Україну – це унікальна мить творення нової історії через нових героїв, які нас об'єднують.

Дослідження (2 хвили) здійснено з ініціативи «Українського ветеранського фонду» Міністерства у справах ветеранів України

Національні ЗМІ

Місцеві ЗМІ

Відбувся **ріст довіри до ЗМІ**, проте основою особливостю воєнного часу є різка **зміна каналів комунікацій і отримання інформації громадянами**. І якщо довіра до національних та місцевих медіа виросла, то частота споживання їх новинного контенту – навпаки зменшилась: національного телебачення з 55% до 43%; місцевого – з 11 до 7%. Також втратили і інтернет-сторінки.

«На початках більше дивилися телевізор. Це заспокоювало перший час» (Наталія, Звягіль, 38 років). Для В'ячеслава (Дніпро, 56 років) основним джерелом залишається Телемарафон, бо «там офіційна оцінка, а потім для аналізу і доповнення є Інтернет».

Натомість спостерігається **значний ріст у груп і каналів в месенджерах** (з 11 до 41%), а також в YouTube (з 21 до 29%). Зберегли вплив соціальні мережі (35%).

Володимир зі Львова (46 років) каже, що «стало менше вільного часу. Марафон має прив'язку по часу. А телеграм канали можна читати в дорозі на роботу».

А Володимир з Олександрії (65 років) раніше частіше дивився телемарафон, проте «обмежена кількість каналів. І мені інформації не вистачає, і не завжди задовольняє. Тому пошук інформації в інтернеті, телеграм канали».

З яких джерел ви отримуєте суспільно-політичні новини найчастіше?

НЕ БІЛЬШЕ ТРЬОХ ВІДПОВІДЕЙ

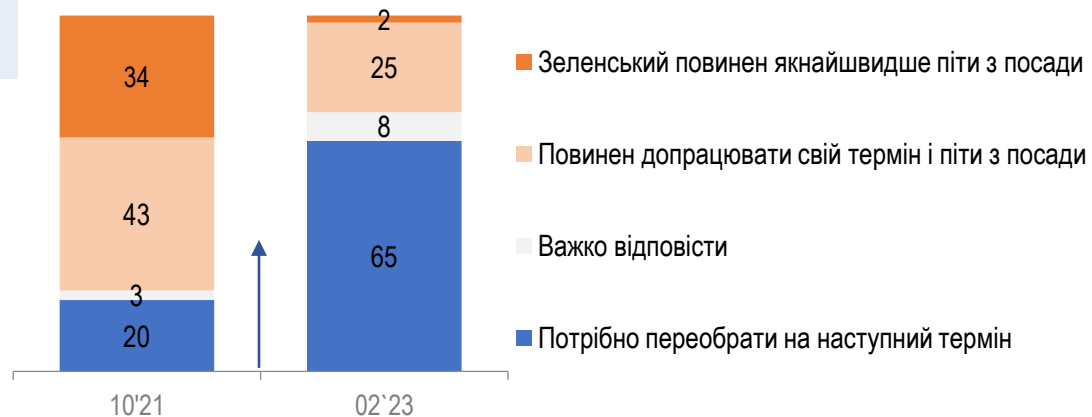

«Сейчас марафон чуть меньше смотрю, время не позволяет. А утром, когда собираюсь, смотрю марафон. А в дороге смотрю телеграм канал «Одесса как она есть». Новости именно за наш город. Потом пришла домой, готовлю кушать, включаю марафон. Новости от сына, он воюет – ему не все можно говорить. Я прошу хотя бы смсочку. Ну иногда он новости рассказывает. Да, он тоже источник информации» (Париса, Одеса, 55 років).

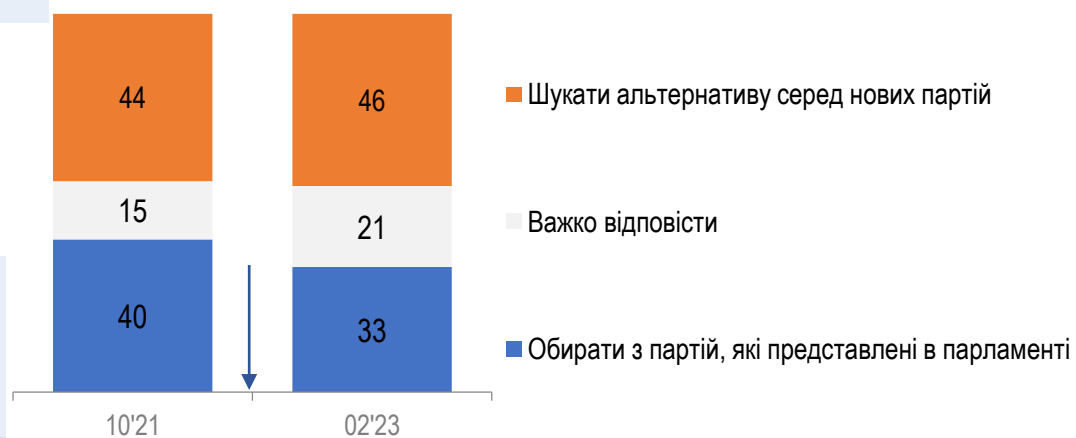
Володимир (Вараш, 41 рік) негативно ставиться до телемарафону, тому що «мало об'єктивної інформації, це якраз називається пропаганда».

У свою чергу Анна (Дрогобич, 47 років) розуміє, що «інформація на телебаченні дозована і відкорегована. І не можна сказати, це нормальний марафон чи поганий. Люди і так психологічно нестійкі, а їм ще правду казати..., то тяжко...».

Яке з цих тверджень найбільш точно відображає Ваше ставлення до Президента?

Якби найближчим часом відбулися парламентські вибори, Ви будете:

СТАВЛЕННЯ ДО ПЕРЕОБРАННЯ ВЛАДИ

Політика та вибори, відверто, не самі популярні тема під час війни. Проте для доповнення картинки змін ця інформація видалась необхідною.

Наразі 91% задоволені роботою Президента і **більшість (65%) хотіли аби Зеленського переобрали на наступний термін**, серед молоді – понад 70%.

Тоді як роботою Верховної Ради більше не задоволені (54%), ніж задоволені (37%). І якщо б найближчого часу відбувалися вибори, то **майже половина шукали б альтернативу серед нових партій** (більшість серед старших), тоді як третина – обирали б з партій, представлених у парламенті.

Роботою Кабінету міністрів задоволені (45%) більше, ніж незадоволені (33%).

Вадиму (Київ, 37 років) «президент став більше до вподоби, **став більше довіряти йому після подій 24 лютого**». Володимиру (Львів, 46 років) імпонує, що «президент **не залишив Київ**, і це заслуговує на повагу». Інні (Кропивницький, 55 років) подобається, що він «їздить, **зброю вибиває**».

Оксана (Запоріжжя, 27 років) вважає, що «Зеленський зараз справляється, а в подальшому будемо бачити». А Наталія (Звягіль, 38 років) «особисто почала більше пишатися своїм правильним вибором на президентських виборах».

У свою чергу, Володимир (Олександрія, 65 років) не розчарувався, бо і «не очікував реальних кроків від людини без досвіду управління. Не було в нього перспективного бачення розвитку країни. В мене більше питань ніж відповідей. Чому гроші закопані в асфальт, а не на військовий комплекс?».

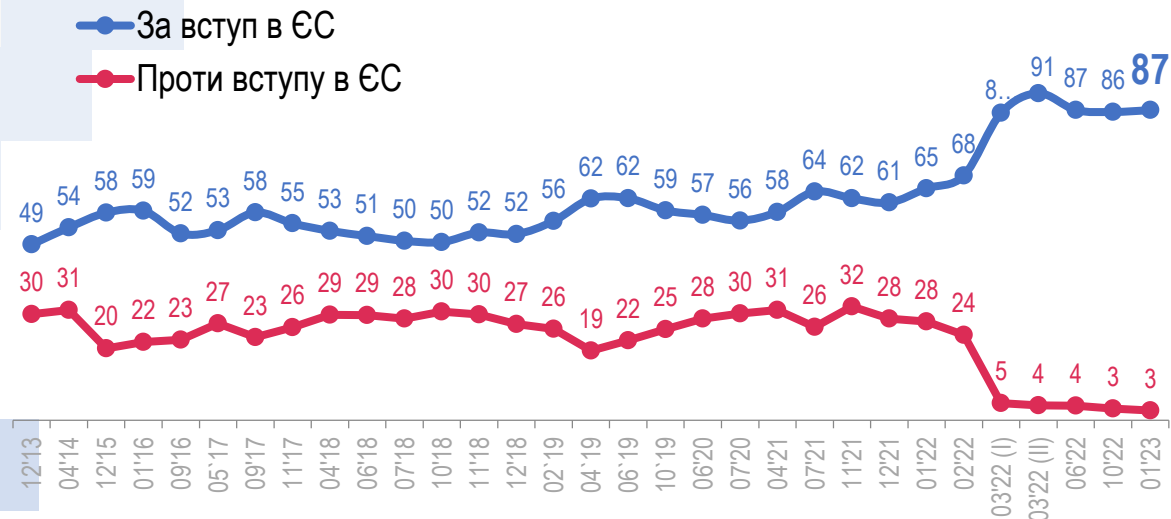
Леонід (Решетилівка, 65 років) переконаний, що «ми варті тієї влади, яку ми обираємо, він не сам прийшов, ми його вибрали».

Зовнішньополітичні настрої

ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІ НАСТРОЇ

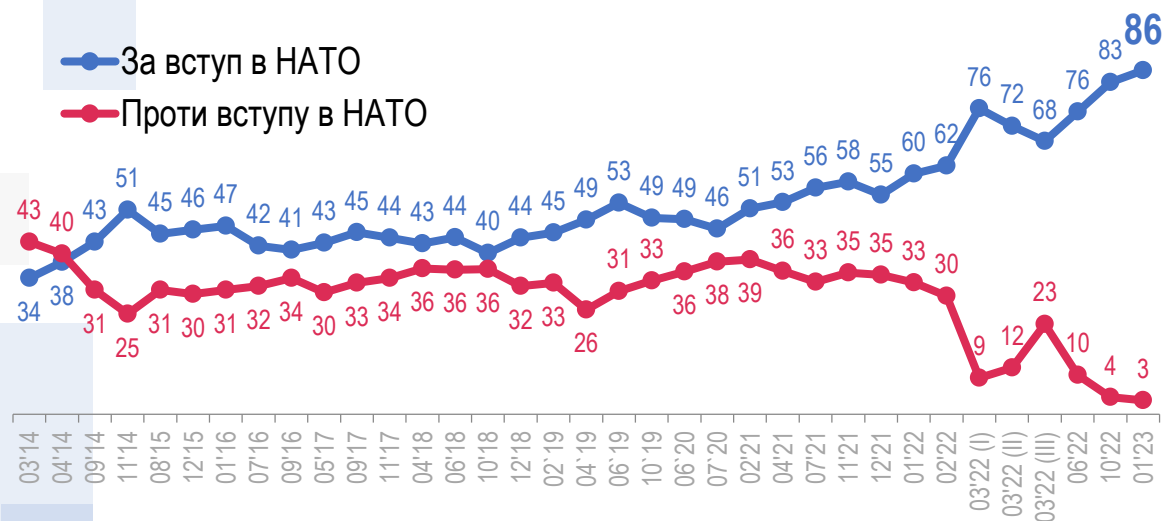
РЕЙТИНГ

Одним з прямих наслідків російського вторгнення стало рекордне зростання євроатлантичних настроїв українців, де фіксуються рекордні показники за всю історію країни. На сьогодні 87% підтримують вступ України в Європейський союз, 86% - в НАТО.

Відповідно, українці перемогу бачать не тільки в звільненні територій і знищенні ворога на полі бою, а і в тому, що з реальною євроатлантичною інтеграцією ми отримуємо реальні гарантії безпеки.

«Військова перемога звісно. Вона іде першою. Агресор повинен бути відкинтий з нашої землі. А потім перезагрузитись, очиститись і строїти нормальну європейську країну»,
В'ячеслав, Дніпро, 56 років

Історія з підтримкою вступу до НАТО цікава в динаміці війни. Так, після рекордного росту показника на початку березня (до 76%), відбувається падіння наприкінці березня (до 68%), яке було пов'язано з затримками постачання зброї, а більшість (89%) опитаних вважали, що з міжнародної допомоги Україні найбільше потрібно закриття неба.

З літа, на тлі активної міжнародної військової підтримки, українці демонструють рекордні показники підтримки вступу України до НАТО, які впритул наблизилися до підтримки вступу України до ЄС. Сьогодні, НАТО для українців – це гарантії військової безпеки. Європейський союз – це цінності і економічна безпека.

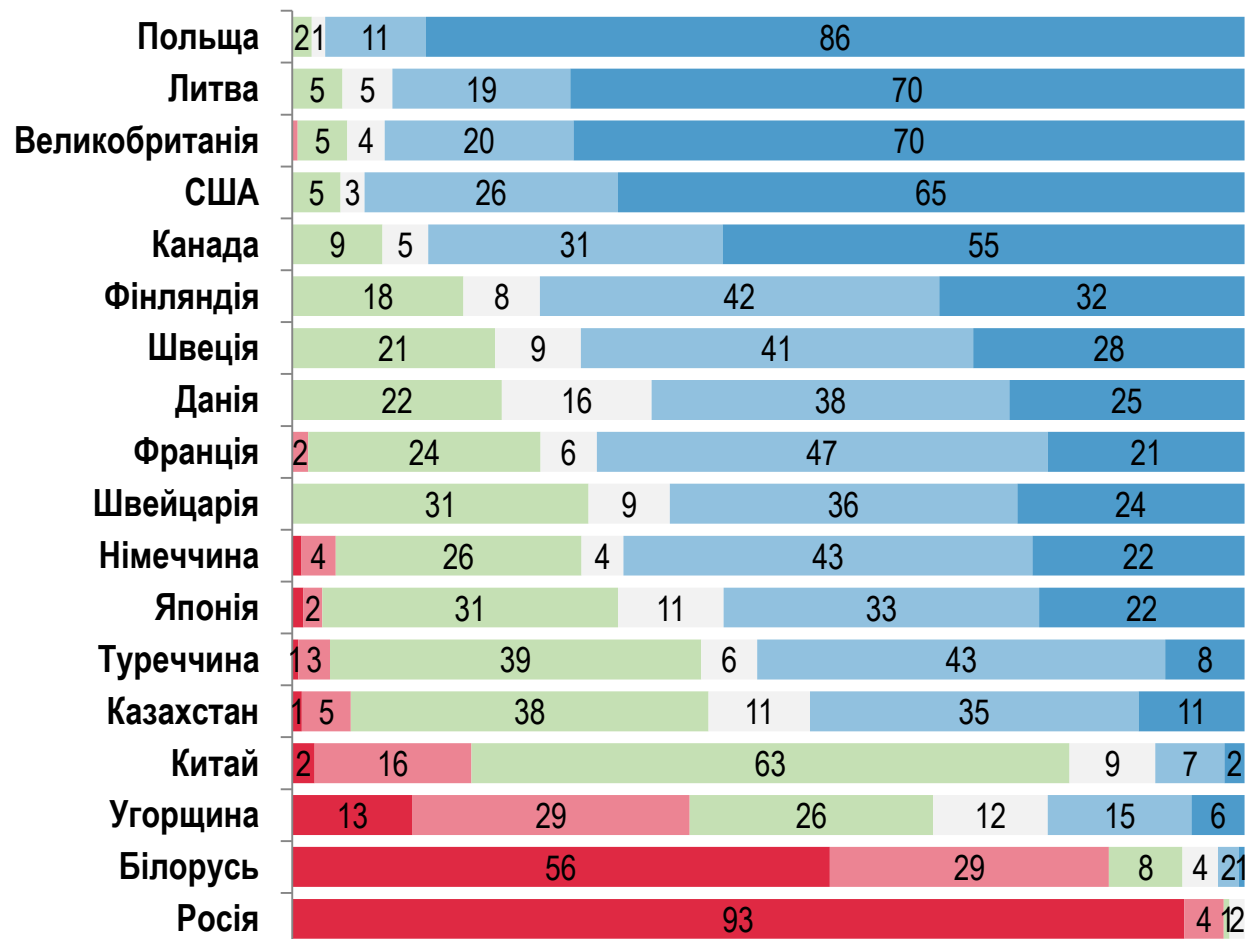
Кирило (Запоріжжя, 33 років) очікує *«після війни вступу до ЄС та НАТО»*. Як і Таміла (Шепетівка, 35 років), яка додає, що *«Україні потрібно бути сильною і не здаватися»*.

«Ми нарешті визначилися, хто ворог, бо раніше сприймали агресора як рятівника...», Василь, Прилуки, 33 роки

ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІ НАСТРОЇ

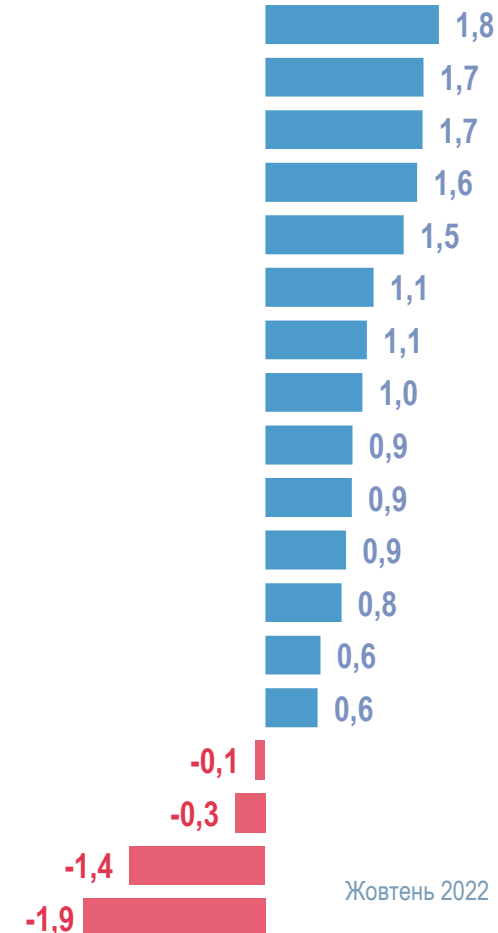
РЕЙТИНГ

■ Однозначно ворожа ■ Скоріше ворожа ■ Нейтральна ■ Важко відповісти ■ Скоріше дружня ■ Однозначно дружня

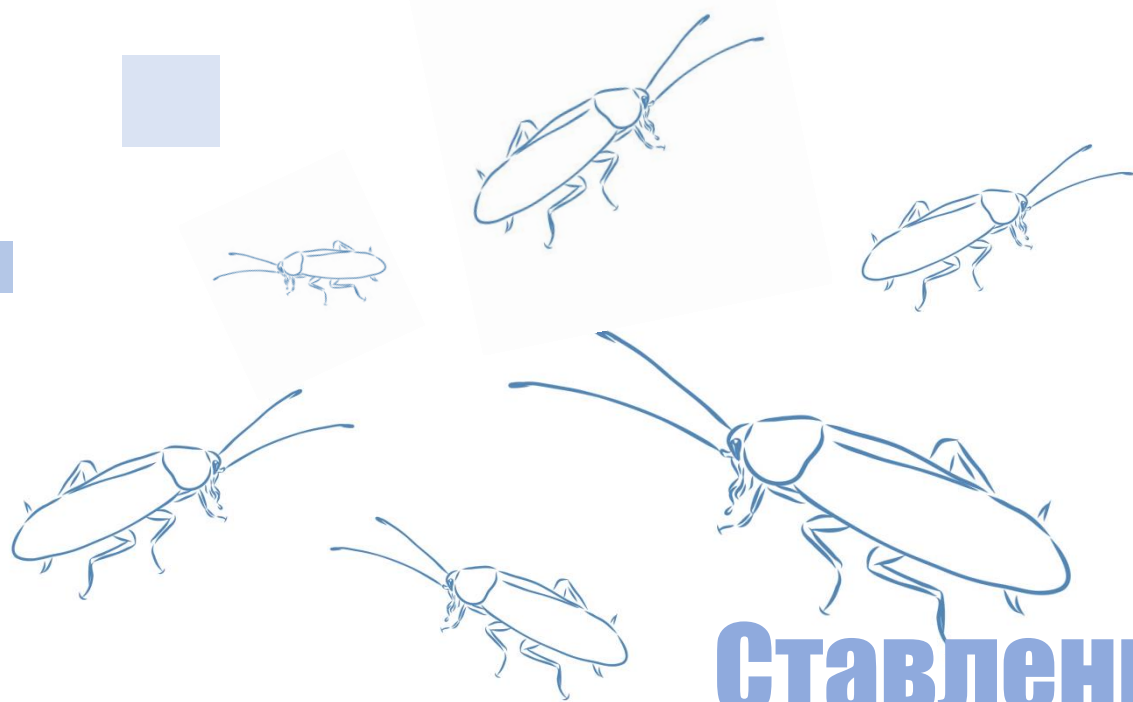

Індекс «союзника»

Змінюється від -2 до 2, де -2 означає «однозначно ворожа», а 2 – «однозначно дружня»

Жовтень 2022

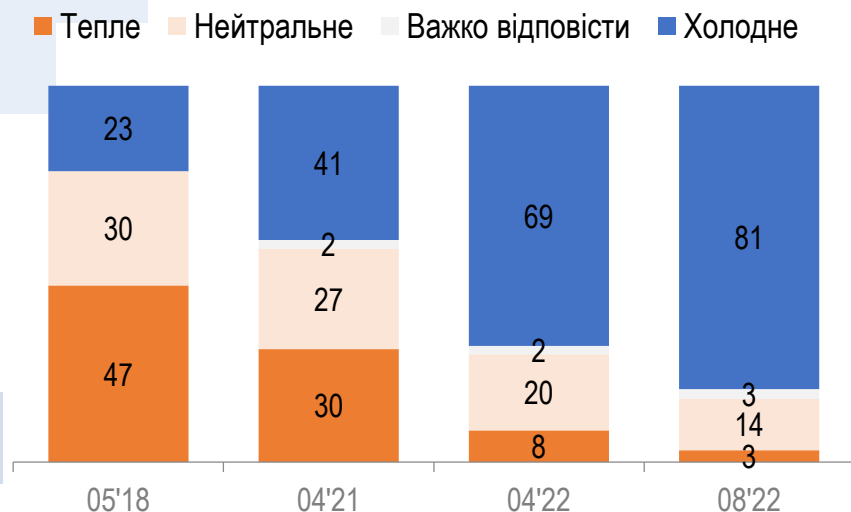

Ставлення до росіян і білорусів

СТАВЛЕННЯ ДО РОСІЯН І БІЛОРУСІВ

РЕЙТИНГ

Ставлення до росіян

Із продовженням війни відбувається подальше погіршення ставлення українців до мешканців росії та білорусі. Незалежно від віку чи регіону проживання.

«Мне жалко русских за их тупость, и белорусов за их терпимость», Сергій, Білгород-Дністровський, 59 років

Ставлення до росіян у більшості гостро негативне. Володимир (Львів, 46 років) говорить, що «це інші люди ... сама обстановка там не сприяє розвитку адекватного мислення. Це люди настрою, азійського типу, з дуже вузьким мисленням. Вони інакші. В них більше гірших рис. Є термін «колективний Путін».

81% українців холодно ставиться до росіян

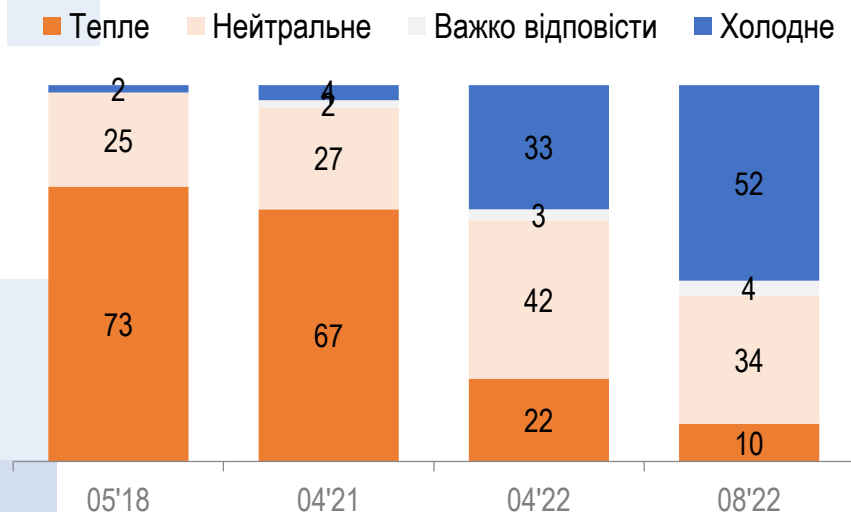
Навіть в уявній ситуації зустрічі з росіянином за кордоном після перемоги більшість схиляється до варіанту уникнути будь-якого контакту та комунікації: «Обходити їх як прокажених хворих людей» (В'ячеслав, Дніпро, 56 років). Оксана із Запоріжжя (27 років) хотіла б взагалі, щоб «нас огородили від них».

Ставлення до білорусів теж прохолодне, хоча і «трошки краще ніж до росіян», (Володимир, Вараш, 41 рік).

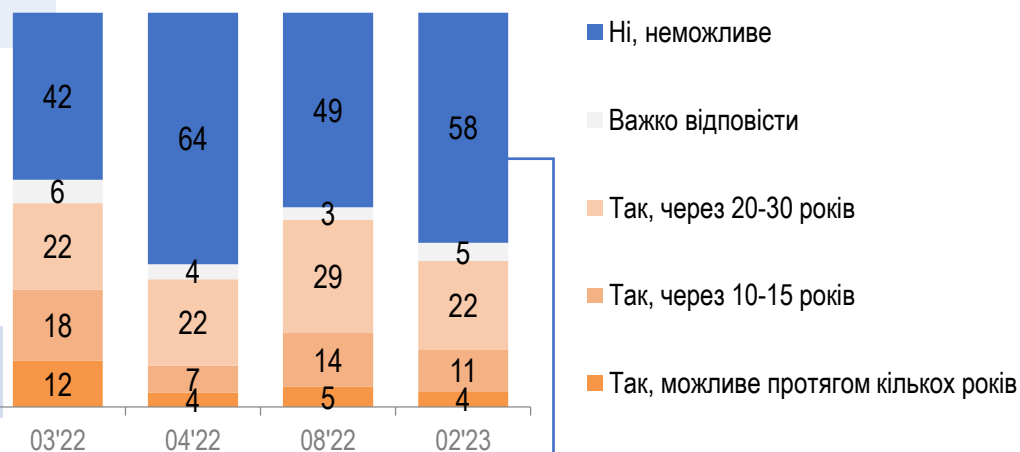
Аргументи: «вони хоч щось роблять», багато хто воює на нашому боці. При цьому, більшість все-одно залишається досить скептичною.

«Не вважаю білорусів не то що братським народом, а і добрим сусідом», В'ячеслав, Дніпро, 56 років

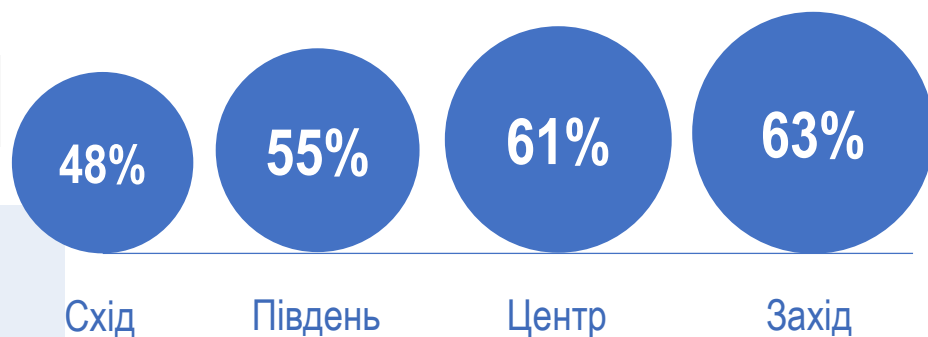
Ставлення до білорусів

Як Ви вважаєте, чи можливе відновлення дружніх відносин українців з росіянами через деякий час після закінчення війни?

Примирення неможливе:

СТАВЛЕННЯ ДО РОСІЯН І БІЛОРУСІВ

Питання примирення з росіянами є емоційним та викликає багато суперечок. Тут спостерігаються коливання в оцінках можливого відновлення дружніх відносин.

Якщо у квітні 2022 року (після звільнення Київщини від російських загарбників і оприлюднення звіств у Бучі, Бородянці) дві третини говорили, що примирення неможливе, у серпні число таких скоротилося до половини.

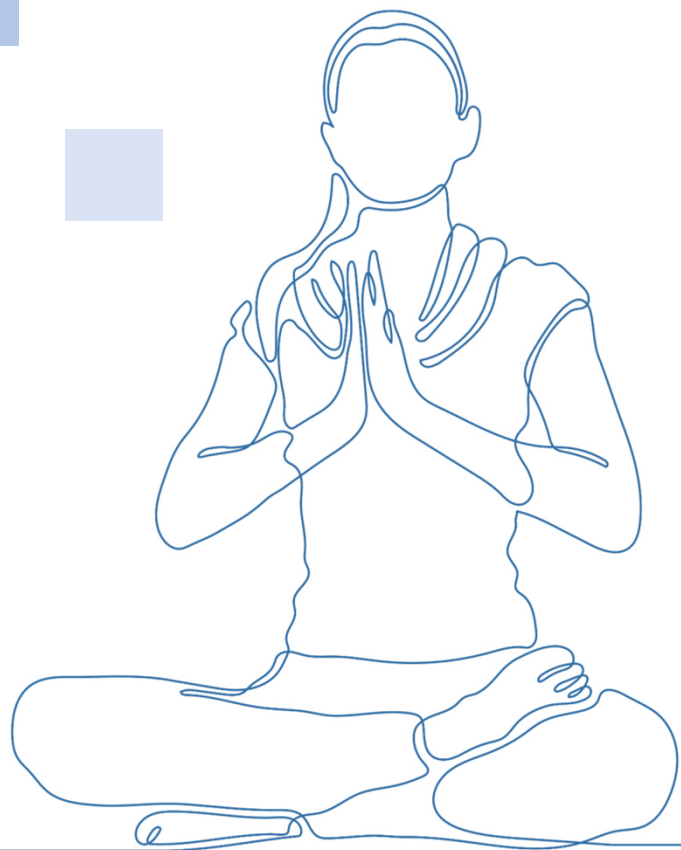
Зараз же у лютому 2023 кількість тих, хто вважає неможливим примирення, знову зросла до майже 60%. Якщо на Сході і Півдні таких близько половини, то на Заході і Центрі – майже дві третини.

Кожен десятий допускає примирення через 10-15 років, чверть – через 20-30 років. У найближчі кілька років – хіба 4%.

Поки що основне бажання – мінімізація, а то і повна відсутність спілкування і будь-яких контактів.

«Примирення, якщо і взагалі можливе – це тривалий довгий болісний процес», Володимир, Олександрія, 65 років

Разом із цим допускають існування адекватних росіян, які виходять на мітинги протесту, воюють за Україну, збирають гроші на допомогу українцям. Володимир (Львів, 46 років) говорить, що «ми воюємо з владою і політичним режимом». Роман (Ірпінь, 43 років) додає, що «до всіх людей нормальних відношувсь однаково. Є жертви пропаганди. Але є і росіяни і білоруси, які проти росіян воюють. І багато втрат теж несуть. І є білоруси, які віддають життя за Україну. Так само є українці, які перейшли на сторону росіян».

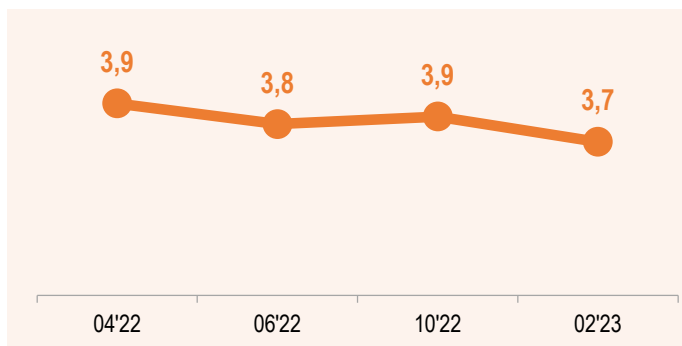

Психоемоційні стани та адаптація до війни

Індекс життєстійкості в динаміці

Індекс коливається від 1 до 5, чим вищий індекс, тим кращий рівень життєстійкості

Загальний індекс життєстійкості

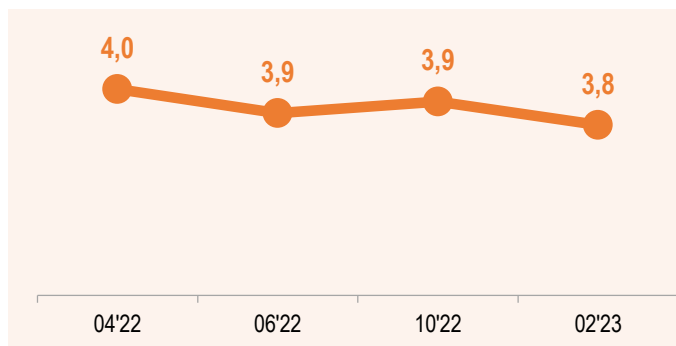
З початку повномасштабного вторгнення і протягом всього часу **українське суспільство демонструє вражаючий рівень життєстійкості**, яка залишається на майже незмінному рівні.

Динаміка індексу життєстійкості залишається відносно стабільною, зниження всіх індексів несуттєве, отже, в українців все ще вистачає фізичних та моральних сил жити, працювати, допомагати, воювати.

«Здатен на більше ніж думає раніше. Організм пристосувався»

Володимир, Львів, 46 років

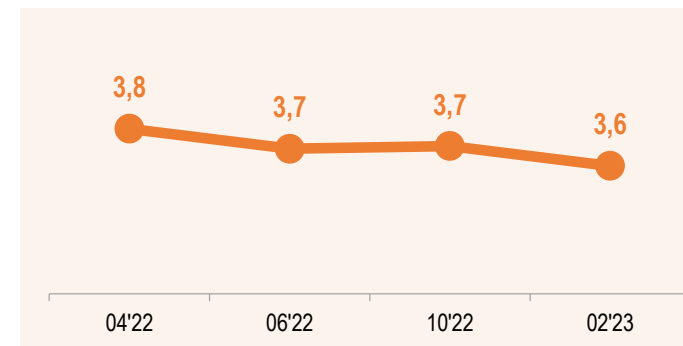
Індекс психологічної стійкості

Є й ті, у кого **обставини життя, з одного боку вимагають стійкості, а з іншого, створюють додаткові приводи для страхів та хвилювань**: «поки не закінчиться війна, буду відчувати себе напруженим. І я не буду спокійний. Я сам виховую доньку», (Максим, Житомир, 41 рік).

Ользі (Корсунь-Шевченківській, 31 рік) вдалося впоратися з проблемами у самопочутті: «Багато набрала ваги під час перебування в Польщі. На сьогодні стан покращився – займаюсь вправами, худну». У Володимира (Вараш, 41 рік) є свої методи підтримувати життєву стійкість: «Постійно треба тримати в тонусі організм, і фізичні навантаження тримають в тонусі. І купання в холодній воді дають результат».

Індекс підтримки фізичного здоров'я

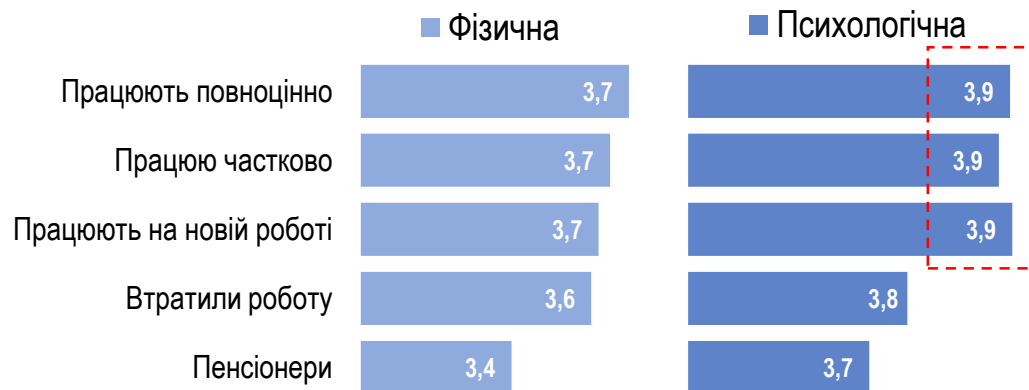

Звичайно **погіршується і фізичне здоров'я та самопочуття**. Володимир (Олександрія, 65 років) відзначає: «Сон не спокійний, не повноцінний. Іноді в сон влітають звуки сирен. Тривожність є...».

Загалом, близько 8% вважають, що мають серйозні розлади, які сильно впливають на їхнє життя. Ще третина – мають помірні розлади, які інколи впливають на життя. Лише 22% не відчувають жодних розладів.

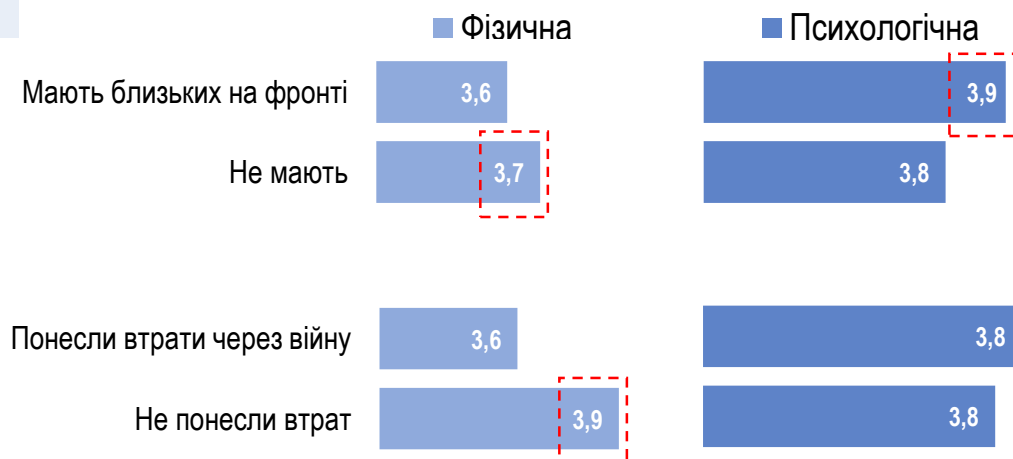
Індекс життєстійкості

Індекс коливається від 1 до 5, чим вищий індекс, тим кращий рівень життєстійкості

Для багатьох **робота стала ресурсом стійкості під час війни**, адже люди краще змогли адаптуватись за рахунок того, що були чимось зайняті. Натомість ті, хто втратив роботу, їм адаптуватися до нових умов та подолати стрес було відчутно важче. Наразі найгірша ситуація з рівнем стійкості (особливо фізичної) серед пенсіонерів, які і до цього етапу війни були соціально та економічно вразливими та незахищеними – а це точно не додає впевненості та додаткових ресурсів долати стрес та адаптуватися.

«Рятує робота. Побут. І піклування про рідних, про людей і сусідів», Володимир, Олександрія, 65 років

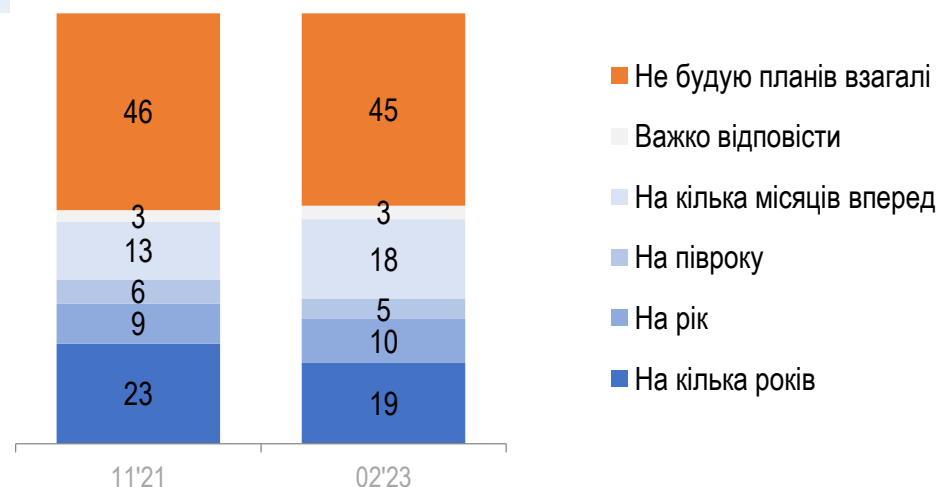

Трагічні події воєнного часу мають значний вплив як на фізичне, так і психологічне здоров'я людини.

Ті, хто пережив втрати та особливо ті, у кого зараз близькі на фронті, вони перебувають у постійному стресі, хвилюються за рідних, і хоча психологічно намагаються триматись, однак зізнаються, що це важко. Лариса, (Одеса, 55 років), син якої зараз воює, скаржиться на відчутне погіршення здоров'я: *«На почве стресса начали выпадать волосы и крошиться зуб, село зрение. Два раза поменяла очки. Пью Бифрен успокоительное, капли. На меня очень сильно влияет это все. Но у меня сын все-таки служит. И ночами плохо сплю, не засыпаю без снотворного».*

Однак у більшості тих, хто має близьких на фронті, психологічна стійкість вища, ніж фізична і вища, ніж у тих, хто не має близьких, які служать.

Як надовго Ви плануєте своє життя?

Під кінець першого року активної фази війни ми можемо умовно розподілити українців на тих, хто зміг адаптуватися і тих, хто не зміг. **«Адаптовані» мають високу життєстійкість, низьке емоційне напруження та психологічне виснаження**, використовують адекватні стратегії подолання стресових станів, вони не чекають, що війна закінчиться «завтра / через тиждень», живуть сьогодні і намагаються сприймати війну «фоном, а не фігурою». «Неадаптовані» переживають значне емоційне напруження, схильні себе обмежувати, відчувати провину, страх, сором, підозрілість та недовіру до інших, вони не такі стійкі, натомість психологічно виснажені, не мають ефективних стратегій подолання стресу.

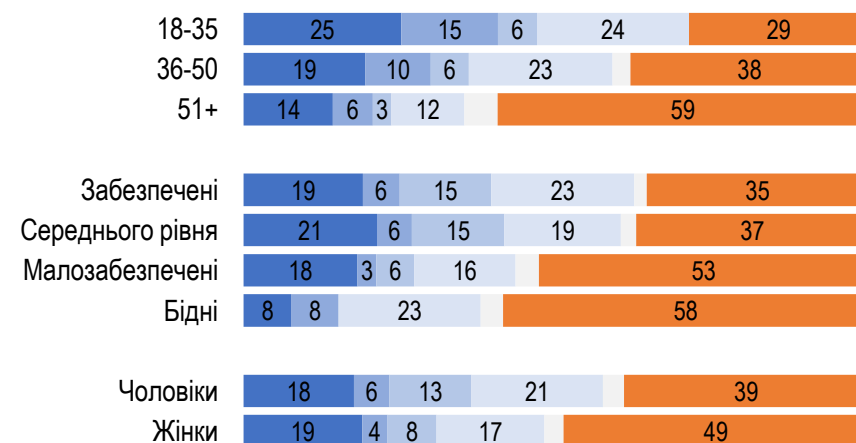
Українці мають різні аргументи, як краще адаптуватися та пережити війну. В'ячеслав (Дніпро, 56 років) вважає, що *«адаптуватися можна до клімату, а війну треба тверезо сприймати. Тверезо і вірити. І тоді ми зможемо вижити...»*. Юлія (Харків, 27 років) знайшла для себе інший спосіб: *«зараз намагаюсь повернутись в попередній ритм, пробую щось нове»*.

«Война – это тоже жизнь, надо себя брать в руки»,

Лариса, Одеса, 55 років

Знаходять українці розраду та опору і в улюбленій роботі: *«далі вийшли на роботу і почали проводити уроки... з дітьми дуже швидко проходить час і життя триває»*, (Василь, Прилуки, 33 роки).

«Горизонт планування» є важливим показником адаптації. Суттєвих змін у плануванні свого життя порівняно з довоєнним періодом, не відбулося. Найдовший «горизонт» має молодь, найкоротший, очікувано, старші люди. Планування також значно корелює з рівнем доходів та частково зі статтю: серед жінок майже половина не будує планів взагалі.

Найбільш некомфортними та стресовими для більшості виявились **відключення електроенергії** після перших влучань в енергосистему України. Тоді як і зараз без світла важко, але разом з тим *«світло – взагалі не найбільша проблема»* – і це загальна думка незалежно від того, відключають світло за графіком чи без жодних графіків на кілька діб: *«якщо брати 10 балів, то в мене зараз 7-6 по виключенням світла, терпимо. Навіть якби було 3-2-1, то варіантів би не було, терпіли б і це»* (Максим, Житомир, 41 рік).

Як би не було важко, особливо там, де відключення тривалі, і це стає не лише побутовою, а й психологічною проблемою, все одно готові терпіти і чекати: *«Морально добирає, коли по 3 сутки без зв'язку, не можу зателефонувати тим, за кого переживаю. Старики, діти замерзають, там де електроопалення. Єдине, що віра допомагає. І по-іншому дивишся на це»*. (Олена, Чорноморськ, 59 років).

Українці говорять про це спокійно, без нарікань, часто з жартами і посмішками, хоча, звичайно, є і незадоволені, переживають це як несправедливість, підозріло ставляться до відключень, але таких дуже мало. *«Життя при свічках – це вже норма»*.

Наразі більшість звикла і при звичаїлася. Країна увійшла в ритм та адаптувалася: бізнес купив генератори та інше обладнання, а пересічні громадяни також обзавелися відповідними приладами та навчилися планувати життя відповідно до графіків відключення світла: *«народ адаптується в плані графіків – краще кудись не йти, або вже лягти спати, бо немає сенсу чекати»* (Володимир, Вараш, 41 рік). Переосмислюють ставлення до побутового комфорту: *«Дали на 1 час світло і радієш. Стали по іншому відноситись до благ»* (Олена, Чорноморськ, 59 років).

Ідея росії, що відсутність світла викличе невдоволення українців, провалилася, через нерозуміння того, хто ми, на що готові і якими є наші цінності: *«звісно можна все витерпіти, лиш би перестали гинути люди... Світло не знищить цікавість пізнання життя»* (В'ячеслав, Дніпро, 56 років). Навпаки, для багатьох проблеми зі світлом стали також ще одним приводом для об'єднання, згуртованості та взаємодопомоги, створення «пунктів незламності» прямо в себе вдома: *«у нас часто немає води. І пишемо в групу в кого немає води: «Приходіть, баню нагріємо!... у нас колодязь»* (Інна, Кропивницький, 55 років).

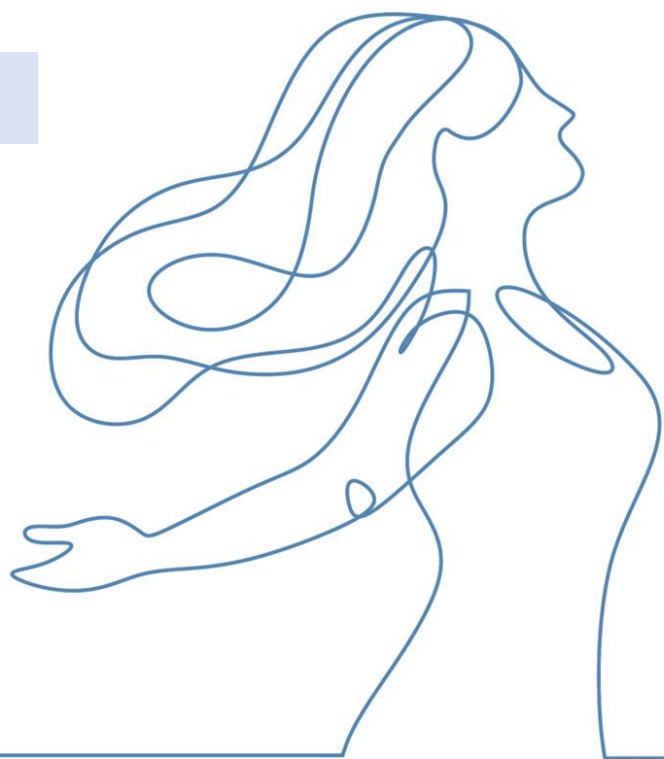
Від початку війни змінилося й **ставлення до повітряних тривог** – зараз вони відносно менше хвилюють і порушують звичний ритм життя, навіть після початку масованих ракетних обстрілів у жовтні 2022 року: *«вийшли, подивились... Ракета пролетіла – значить не до нас»* (Кирило, Запоріжжя, 33 років). Часто зізнаються, що почали просто ігнорувати сигнал тривоги – *«робота сама себе не зробить»*. В цьому контексті українці демонструють менш відповідальне ставлення до небезпеки: *«В Сумах до 1 березня ходила в бомбосховище і навіть ночувала там, потім виїхала в Полтаву – там люди спокійно реагували на тривогу і нікуди не ходили. Зараз і в Сумах люди не ходять в сховище»*, (Олександра, Суми, 22 років).

Так само це стосується роботи різних установ: *«комунальники як працювали так і працюють. Єдине, що висотні роботи згортаємо, вишки збираємо. І дівчат з тепличного комплексу, бо скло, небезпечні конструкції. А так, роботи робляться далі»* (Володимир, Львів, 46 років).

Одним з виключень є все, що пов'язано з дітьми: зі своїми чи чужими, за яких відповідальні: *«признаюсь, вночі було просинався, дитину з мамою зганяв в коридор, а сам був такий втомлений, що лягав спати далі»* (Максим, Житомир, 41 рік). Вчителі та вихователі більш відповідально ставляться до повітряних тривог: *«У нас на роботі відпрацьований алгоритм. Виводимо дітей в безпечне місце, бо в нас навчання відбувається. Ми не звикли, але адаптувалися. Але на сирени реагуємо завжди, бо ніколи не знаєш що станеться»* (Анна, Дрогобич, 47 років).

Дуже сподіваються і вірять в ППО: *«дай Боже нашому ППО, щоб вони все збивали»*. А ось до влади є зауваження щодо організації та облаштування укриттів та правил поведінки під час тривоги: *«є негативний момент, який заважає працювати і жити, що є правило, що з будь-якого ТЦ, транспорту виводяться люди. Не розумію нашого керівництва, бо в нас в країні немає укриттів всюди. Але людей фактично виштовхують на вулицю, і якщо ракета дійсно рядом деь упаде, і вони під більшим ударом, чим якби були деь в магазині»* (Роман, Ірпінь, 43 років).

Ритм життя і емоції

Як часто займались такими заняттями / хобі минулоріч

■ Дуже часто ■ Часто ■ Іноді ■ Рідко ■ Дуже рідко ■ Ніколи

На початку повномасштабного вторгнення українцям було складно повернутись до звичних захоплень, але з часом вони стали намагатися відволікти себе на різні справи.

«На початку стан ступору, мене накривало. Зараз намагаюсь повернутись в попередній ритм, вчу англійську мову, пробую щось нове», Юлія, Харків, 27 років

Активне дозвілля дозволило людям підсилити позитивні емоції: ті, хто частіше їздив на природу, на святкування, ходив у ресторани, на шопінг, відчують більше радості й задоволення. Ті ж, хто їздили на відпочинок й займалися собою (фітнес, процедури, тренінги) – більше за інших відчують любов до себе. А ось перегляд фільмів і серіалів, творчість – мають зв'язок зі спокійним настроєм.

Загалом **молодь проводить більше різноманітного дозвілля**, ніж старші. Однак деякі заняття переважають серед старших: наприклад, книги й рукоділля.

Батьки з дітьми також дещо відрізняються за своїми хобі: зокрема, вони частіше інших дивляться серіали та грають в ігри на телефоні (особливо у кого декілька дітей). Натомість ті, у кого немає малих дітей, вони дещо більше часу витрачають на читання книг, а зокрема жінки – більше на косметичні процедури.

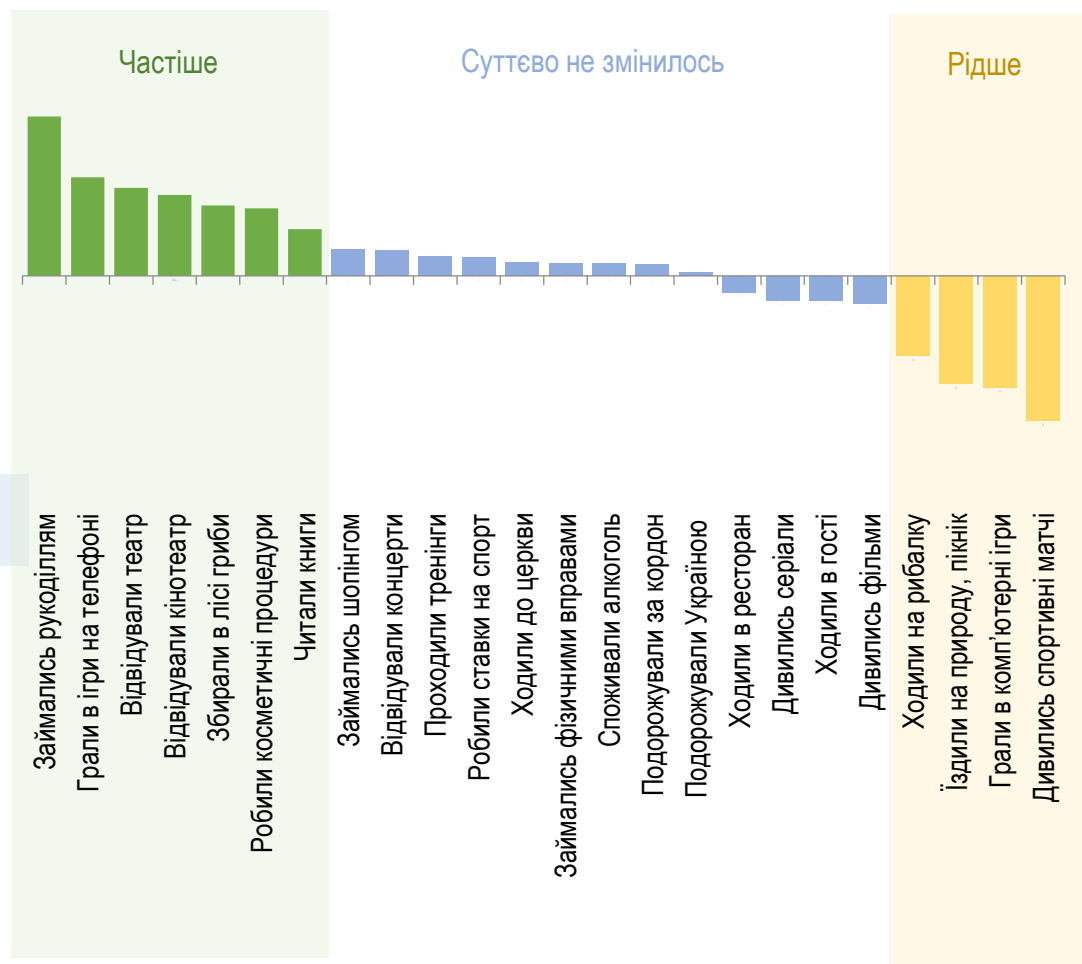
Загалом жінки, частіше ніж чоловіки, робили минулоріч косметичні процедури, займалися творчістю та шопінгом, дивились серіали та читали книги. Також жінки частіше чоловіків подорожували Україною чи за кордон, частіше ходили в гості, на святкування, а також до церкви. Водночас серед чоловіків виявилось більше рибалок, спортивних фанатів, поціновувачів азартних захоплень та алкоголю.

Більше з'їздити в подорожі вдалось (або ж довелось) минулого року тим, хто змінив місце проживання, особливо серед переселенців, які за кордоном.

Більш заможні респонденти змогли дозволити собі і більше хобі та захоплень.

Зміна занять за рік війни

Показник вказує наскільки % за рік змінилась частота такого заняття відносно минулого року

Українці під час повномасштабного вторгнення знайшли заспокоєння у роботі руками, а ще це стало для них способом бути корисним, адже плетіння сіток для військових також багато для кого перетворилось в хобі. Більше часу українці почали приділяти розвагам, доступним будь-де та у тч без електрики: окрім рукоділля, це також ігри в телефоні, читання книг, косметичні процедури, похід в ліс. Коли стало доступним відвідування театрів та кінотеатрів – це теж для когось стало важливішим дозвіллям, ніж раніше.

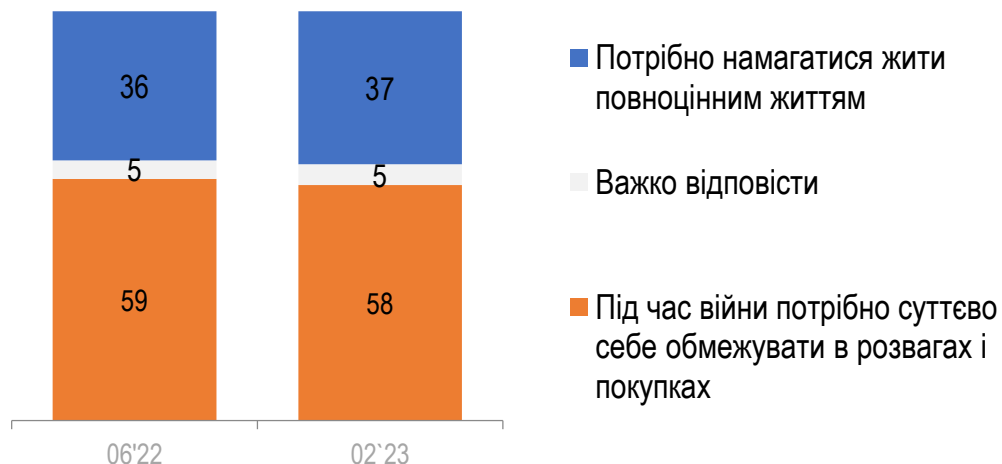
«Люблю робити декор на пляшках. Це мене заспокоює. Зараз займаюсь цим частіше ніж раніше», Таміла, Шепетівка, 35 років

«Почала малювати через відчуття спокою під час цього процесу», Олена, Ромни, 31 рік

Якщо ігри в телефоні стали більш популярною розвагою, то у комп'ютерні ігри, які більше вимагають інтернету й світла – навпаки почали грати менше під час війни. Також через об'єктивну відсутність загалом і на телебаченні зокрема, стали рідше переглядати спортивні матчі. Для тих, хто звик проводити час на природі й кудись виїжджати війна також означала певні обмеження, наприклад Вадим (Київ, 37 років) жалкує про неможливість планувати дозвілля в горах як раніше: *«Люблю ходити в гори з палатками, але цей рік змінив всі плани»*. Також під час війни з'явилися нові обмеження на полювання і рибалку, що зробило ці хобі теж менш доступними.

Загалом багато хто відчув, що проводить все ж менш різноманітне дозвілля ніж до війни, адже через потребу більше працювати деякі просто не мають на це часу. Лариса (Одеса, 55 років) розповідає: *«Немає вільного часу. Раніше я була в театрах, кінотеатрах, дивилась прем'єри. І на море ходила. Але зараз мені треба виживати, і платити за квартиру, і купувати корм тваринам і їжу»*

Яка з цих думок Вам ближча?

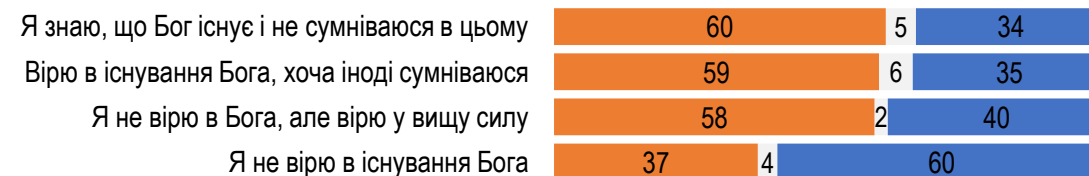
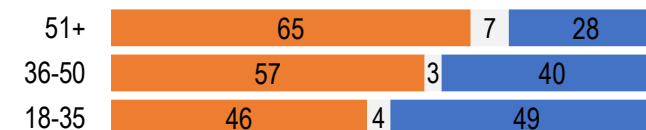
Українці майже так само **схильні до самообмежень**, як і півроку тому – більше половини вважають, що потрібно суттєво себе обмежувати: *«Надто багато горя і нещастя. Треба бути людянішим просто»* (Володимир, Олександрія, 65 років).

Але в самообмеження вкладають різний зміст, в чому і як саме необхідно бути стриманими: *«Залежить в чому обмежувати. Наприклад гучні забави, весілля, все-таки ота кількість забав це не правильно. Якщо в одній квартирі гучне весілля, а в другу привезли хлопчину... треба трохи спокійніше в такому плані. Більше приділити увагу дітям. Щоб вони могли забути. Особливо ті хто пережили війну»*, (Анна, Дрогобич, 47 років). В основному самообмеження стосуються гучних свят, розваг та інших веселощів. Ті, хто мають близьких на фронті більше схильні себе обмежувати, хоча влітку ще було навпаки.

«Варто обмежувати себе в розвагах, бо це неприємно для наших воїнів», Юлія, Харків, 27 років

Молодь, більш забезпечені люди - менш схильні до самообмежень.

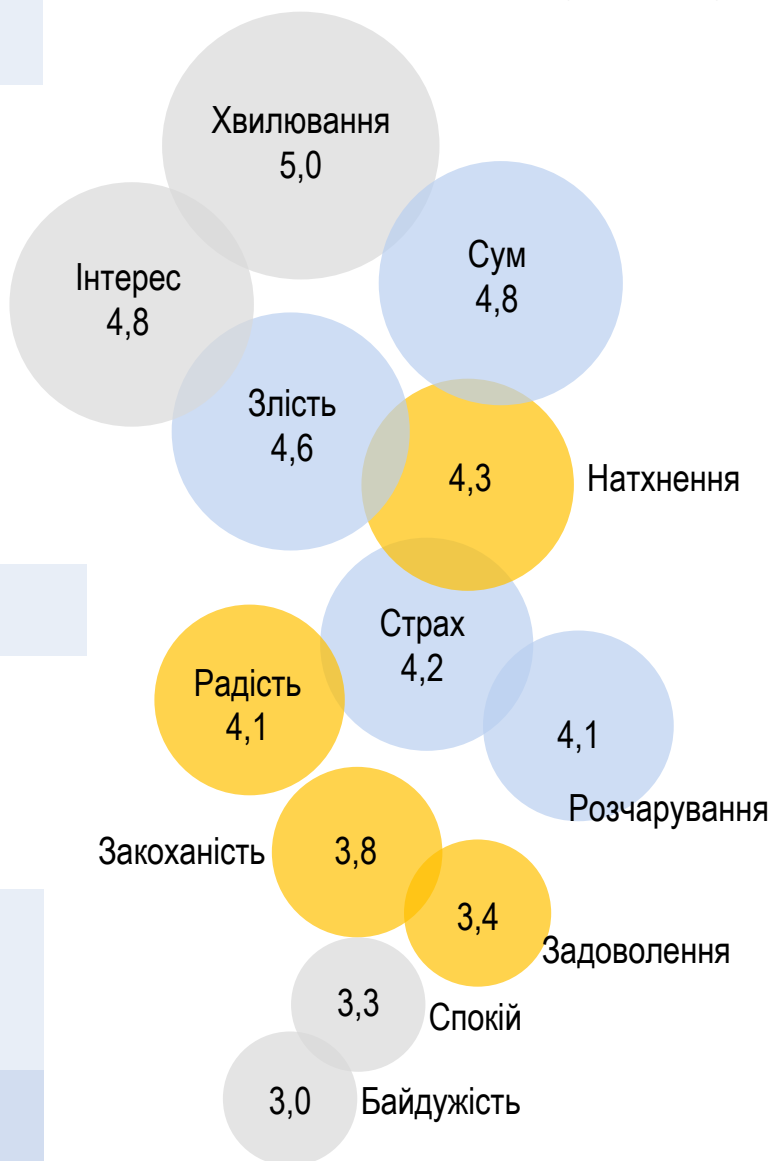
Серед тих, хто, навпаки, вважає, що потрібно намагатися жити повноцінним життям є свої аргументи. Олена (Ромни, 31 рік) впевнена: *«важливо лише те, що можемо взяти з собою. Не можна відкладати на завтра нічого, хочу тепер жити, сьогодні»*. Ділиться, що *«спочатку не знала, чи можу я продовжити жити, радіти... була внутрішня заборона життя...через півроку почала займатись емоційним здоров'ям... і зараз життя насичене»*.

Віра в Бога також впливає на самообмеження: чим її більше, тим більше обмежень. Дві третини тих, хто має серйозні або помірні розлади внаслідок війни (безсоння, відчай, тривога і т.д.) виступають за суттєве обмеження в розвагах і покупках.

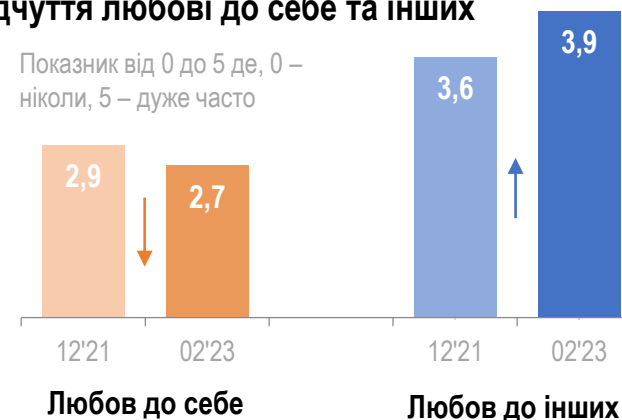
Як часто минулого тижня Ви відчували такі емоції?

Середнє коливається від 1 до 7, де 1 - дуже рідко відчували 7 - дуже часто

Динаміка відчуття любові до себе та інших

Показник від 0 до 5 де, 0 – ніколи, 5 – дуже часто

Загалом зараз **негативні емоції більш виражені, ніж позитивні**, а отже сум і злість переважають радість і натхнення, між якими розташувався страх, а за ними – розчарування. А найбільш вираженими залишаються хвилювання і зацікавленість, які не є однозначно ні позитивними, ні негативними – це залежить від контексту. Спокою та байдужості сьогоднішнє життя українцям не дарує: багато подій, стресів, сильних вражень.

Відчуття любові до себе знизилася, а ось любов до інших – зросла, спрацювала тенденція афіліації (бажання бути разом з іншими) через страх і стрес, через неможливість самостійно впоратися з викликами війни, через згуртованість та єднання, бо під іншими тут більшість розуміє «своїх», «своє коло», до якого тепер належать дуже різні люди, які опинилися у спільній біді – і це єднає. Індивідуальне тут поступається колективному. Відчуття любові до себе тісно пов'язане з гедонізмом, адже ті, хто відчувають більше любові до себе, найчастіше відчувають задоволення, радість, натхнення, закоханість, а злості навпаки – відчувають менше ніж інші. Натомість такого зв'язку немає між з позитивними емоціями та любов'ю до інших.

Жінки зізнаються, що за минулий рік стали більш емоційно оголеними: «більш радикальною стала, більш різкою» (Оксана, Запоріжжя, 27 років). З іншого боку «страшно перестало бути... але стала більш сентиментальною...» (Юлія, Харків, 27 років)

Тоді як чоловіки ж, навпаки, більш стримані, закриті для емоцій, як їх і вчили відповідно до соціальних приписів: «Я скритий до емоцій. Я служив, може маю закалку. Я стриманий. На повітряні тривоги моя дружина нервує, а я посміхаюсь» (Сергій, Білгород-Дністровський, 59 років). Але чи добре це для їх психологічного здоров'я, чи не призведе нездатність відчувати, емоційно реагувати до поганих наслідків?

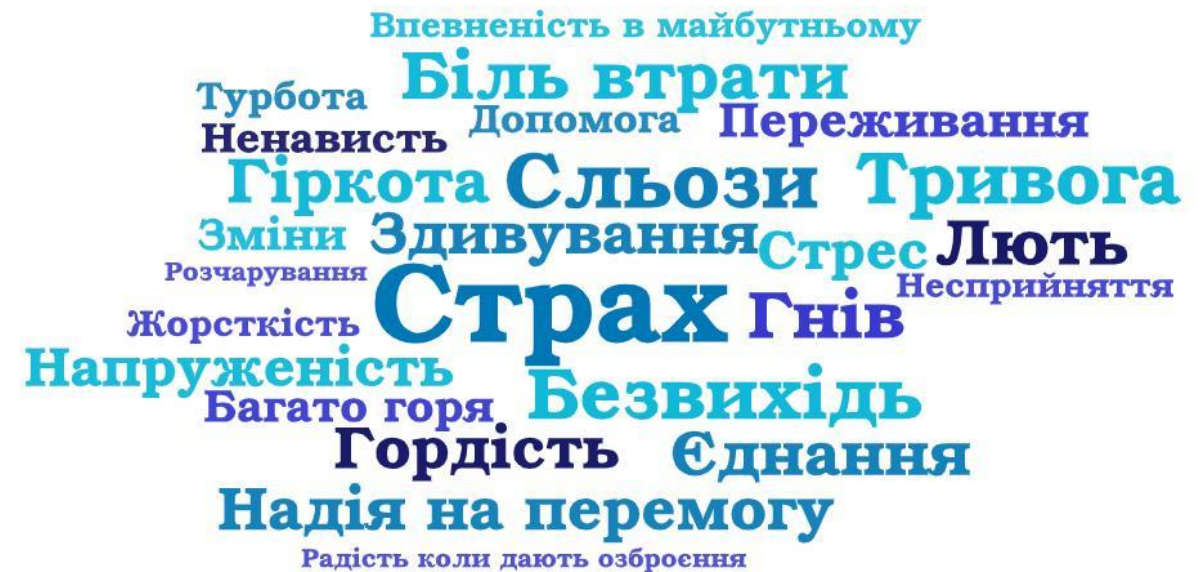
«В мене жінка була на 9 місяці вагітності, коли почалась війна. Не знав як їй сказати про війну, щоб не налякати і не збентежити. Трохи страх, трохи стрес. Переживання», Олександр, Хмельницький, 37 років)

Разом з тим, з того спільного, що відчували протягом минулого року, найчастіше згадували про біль втрат, сум, тривогу і страх. Не обійшлося й без люті та ненависті до агресора: «Я не емоційна людина. Переважає погана емоція – ненависть... до ворога» (Володимир, Олександрія, 65 років).

Найбільш оптимістичними виявилися наймолодші опитані: саме вони більше за інших говорили про почуття гордості за країну, людей та ЗСУ, віру в перемогу, впевненість в майбутньому.

«Спочатку був страх, але він дуже швидко змінився люттю», Іван, Черкаси, 22 роки

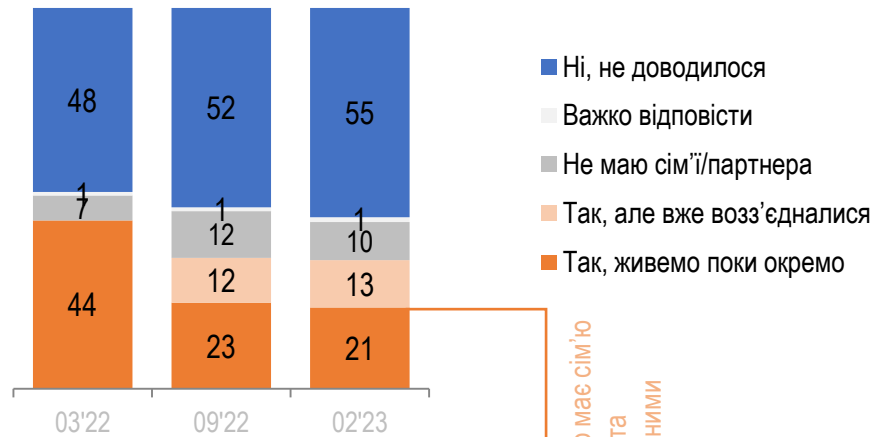
Які емоції ви відчували найчастіше протягом минулого року?

Стосунки з людьми

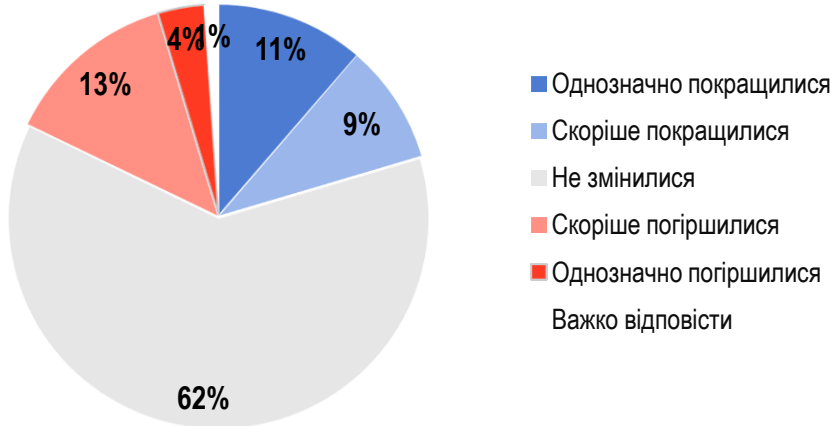

Чи довелось Вам тимчасово розділитись зі своєю сім'єю/партнером через війну?

Серед тих, хто має сім'ю або партнера та розділялись з ними

Яким чином розлука вплинула на Ваші стосунки?

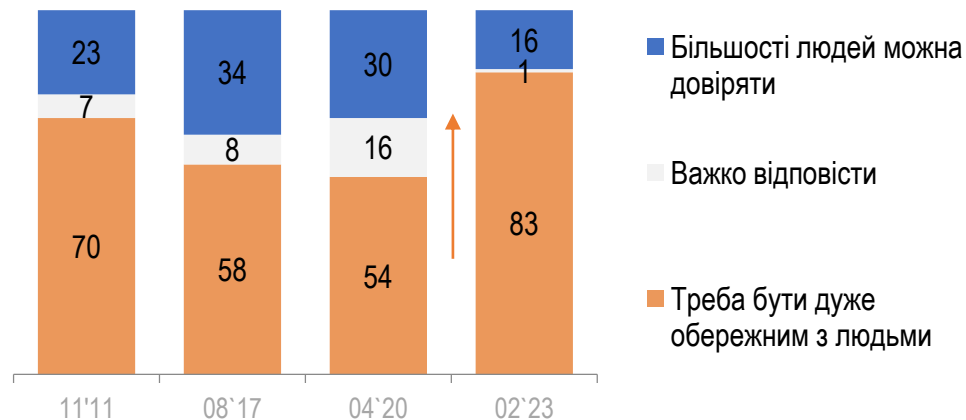

Такі події у житті людини як війна, значно посилюють бажання бути разом з іншими (демонструвати поведінку близькості і зближення), бути з важливими, «своїми» людьми. У спілкуванні та взаємодії криється хороший ресурс, цінність її також підвищилася, це знижує ризики дезадаптації. Спілкування, відчуття єдності та причетності під час війни відіграють особливу роль; тут комунікація, окрім своїх прямих функцій, допомагає стабілізуватися, знизити тривогу, отримати та надати підтримку, відреагувати власні почуття та дати таку можливість іншому.

Історії розлуки з близькими та рідними часто є драматичними, долі цілих сімей рвуться на шматки, Максим (Житомир, 41 рік) розповідає: «Далекий родич пішов захищати Батьківщину. Сімейна драма сталась... Вже тепер бувша дружина зателефонувала йому, сказала що не хоче так. Він їй сказав, що вона зробила свій вибір, порвав всі зв'язки з нею». Анна (Дрогобич, 47 років) чула історію про чоловіка, «який залишився в Херсоні в окупації, а його дружина вирвалась, виїхала в Польщу і знайшла собі там поляка, а з тим порвала». То ж багато для кого вимушені переїзди під час війни означали розлуку, зокрема серед внутрішніх переселенців майже 40% також досі живуть окремо від сім'ї чи партнера.

Однак і розлука, і сам по собі контекст війни, в якому дійсно важливе в житті легше відокремити від другорядного, допомагає побачити цінність спілкування та близькості: «Я вийшла заміж під час війни, стосунки будувались до війни, але війна стала поштовхом», (Олена, Ромни, 31 рік). Олександра (Суми, 22 роки) відзначає: «Батько був в ТРО, тепер в ЗСУ, це скріпило нашу сім'ю, відносини покращились». Отже, реакції на розлуку є різні: «Є подруги, які виїхали в іншу країну, потім розлучились із сім'єю. Є такі, що переосмислили свої стосунки із хлопцями» (Юлія, Харків, 27 років). Але для більшості українців розлука поки що не призвела до змін у стосунках.

На вашу думку, загалом, чи можна довіряти більшості людей, чи треба бути дуже обережним в стосунках з ними?

Загальна довіра до людей суттєво впала під час війни. 83% вважають, що з іншими людьми треба бути дуже обережними. Тут йдеться про довіру як базову цінність, як довіру до світу, яка підірвана або зруйнована війною. Особливо це стосується «чужих», або тих, хто такими став, а здавався близьким.

«Погіршилися стосунки з кримчанами, родичами по лінії дружини. Спілкуємось тільки загальними фразами про погоду і здоров'я. Але це не теплі родинні стосунки. Не склалися стосунки після 14 року, а після 24 лютого то взагалі», (Володимир, Олександрія, 65 років).

Максим (Житомир, 41 рік) так це пояснює: «Сім'я, яка в Україні, - відносини стали чудові. Та сім'я, яка в росії – абсолютно ніяких зв'язків. Вони для мене померли. Там два двоюрідних брата, дядько, тітка. Багато. Їх не існує для мене. Я з ними раніше спілкувався. А коли мені 26 числа подзвонили і сказали щоб я зі своєю дочкою і мамою не вилазив з підвала, бандерівець кончений...це для мене було край».

СТОСУНКИ З ЛЮДЬМИ

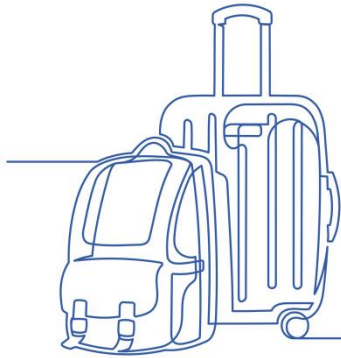
РЕЙТИНГ

Наталя (Звягіль, 38 років) додає й інших аргументів щодо недовіри: «Думаю в першу чергу потрібно **розділити людей на тих хто виїжджав рятував себе і родину, а хто під шумок. Про таких людей мабуть не варто і говорити, але вони є. Це на їхній совісті**».

Це новий критерій розділення на «свій-чужий» для нашого суспільства, який принесла війна і який поглиблює не лише недовіру, але й є і буде серйозною підставою для диференціації.

При цьому любов до інших, які є близькими, з якими багато пережили, зросла, люди стали більше спілкуватися, гуртуватися. Володимир (Олександрія, 65 років) так говорить про своїх сусідів, які стали близькими: «раніше ходили не помічали один одного».

Сергій (Білгород-Дністровський, 59 років) каже, що «багато пережили разом...», то й зблизилися. З ними погоджується Олена (Чорноморськ, 59 років): «С сусідями стали теснее, потому что вначале многие поуждали, и мы следили за квартирами, а потом стали возвращаться, и стали такими родными. И не только соседи нашего подъезда, а вообще. Все стали более родными. Даже видел человека в магазине несколько раз, уже считаешь что он родной, и начинаешь спрашивать чем помочь, как дела, что, как изменилось»,

... головне не те, хто і чому виїхав, а те, хто повернеться коли закінчиться війна.

ЖІНКИ З ДІТЬМИ

Найбільше серед усіх категорій людей, що після початку війни виїхали за кордон, опитані **толерують саме жінок з дітьми**.

Сергій (Білгород-Дністровський, 59 років) в цьому контексті апелює до інстинкту матері, оскільки це *«природно коли мати ховає своє дитя від смерті»*.

Але, разом з тим, подекуди чути думки, що *«люди з безпечних територій не повинні виїжджати»* (Іван, Черкаси, 22 років), незалежно від того, мають вони дітей чи ні. Таку ж точку зору, зокрема, висловила і Наталя (38 років) зі Звягеля Житомирської області.

ЖІНКИ БЕЗ ДІТЕЙ

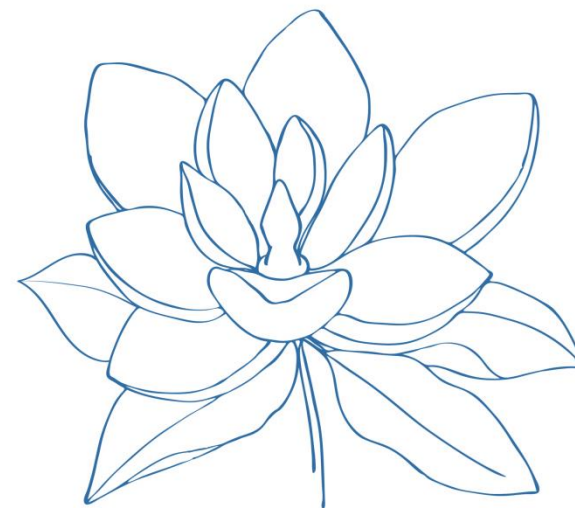
Ставлення до жінок, які виїхали, але без дітей, - **ніби байдуже, а насправді скоріше за все досить скептичне**. З одного боку, їх не засуджують, бо *«можливо, багато виїхали тих, хто боїться, а впевнені залишились»* (Володимир, Львів, 46 років). З іншого, у багатьох є підозри, що такі жінки виїхали не так через війну, як у зв'язку з відкритими можливостями втекти за кордон, подорожувати, налагоджувати власне особисте життя, тощо. Зокрема, Володимир (Вараш, 41 років) зазначає: *«Кожному своє, хтось виїде і знайде там своє життя»*. *«У людей є плани і вони не хочуть повертатись – це їхнє рішення. Хто виїхав через страх і допомагає нашій країні звідти, то це буде корисніше нашій країні»*.

ЧОЛОВІКИ ПРИЗИВНОГО ВІКУ

Ставлення **найбільш негативне**, якщо порівнювати з усіма іншими категоріями. Більшість вважає, що всі мають бути рівні перед законом. Зокрема, своєю думкою поділився В'ячеслав (Дніпро, 56 років): *«Якщо немає медичних протипоказань, то незалежно від сословія, всі повинні виконувати закон і залишатися в країні»*. Схожа точка зору в Юлії з Харкова (27 років) *«Чим вони краще за інших, що одні захищають, а інші втекли?»*.

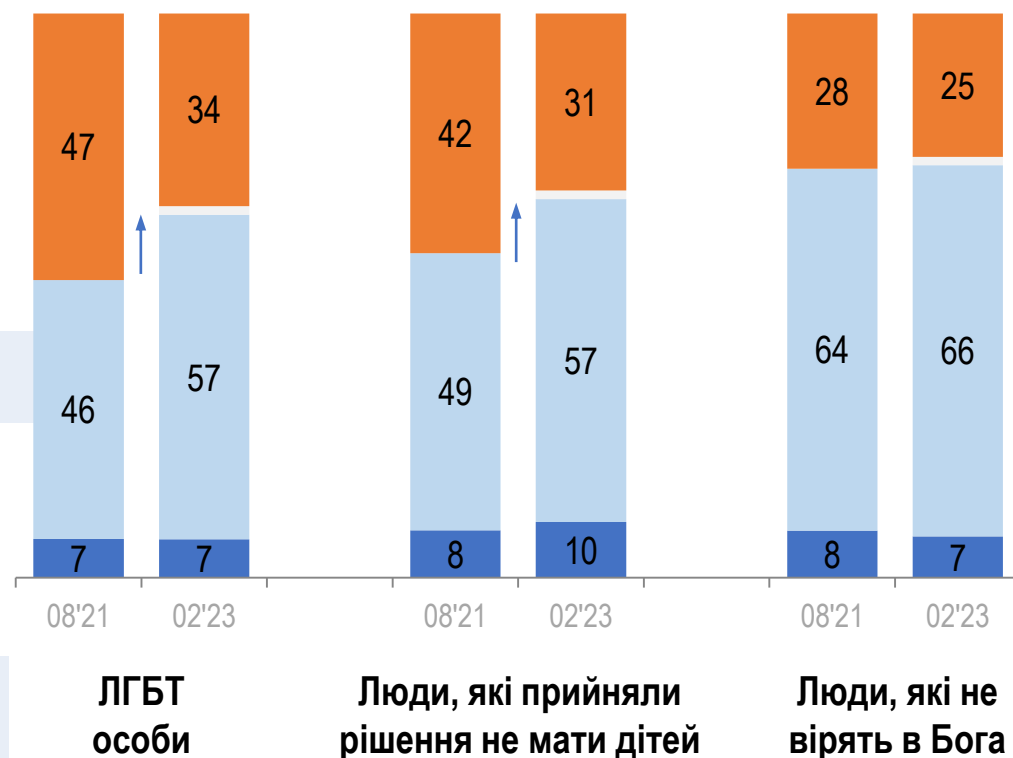
З іншого боку, є менша частка опитаних, які зазначають, що не всі можуть воювати, в силу своїх психоемоційних особливостей (люди, схильні до неврозів, нападів страху, панічних атак, тощо). Також, умовну знижку роблять тим, хто має серйозні проблеми зі здоров'ям або фізичні вади. Лариса (Одеса, 55 років) розповідає, що *«Сейчас у нас мобілізація. Повестки дають прямо на улицах, на базарах, со входов и выходов. Я считаю, что это дело добровольное, не все могут держать в руках оружие. А берут не всех, у меня знакомые прошли Афган, хотят, а их не взяли... Считаю что если человек не может воевать, не надо заставлять»*.

Гуманізм та толерантність

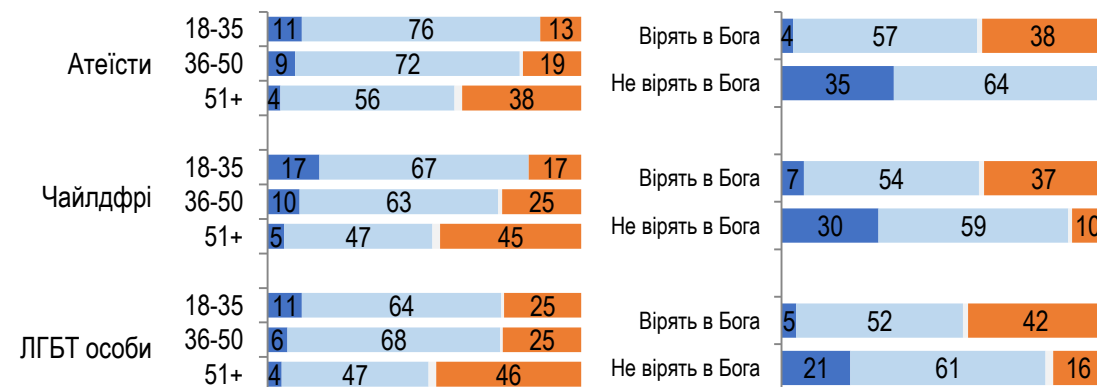
Ставлення до окремих груп в динаміці

■ Позитивно ■ Нейтрально ■ Важко відповісти ■ Негативно

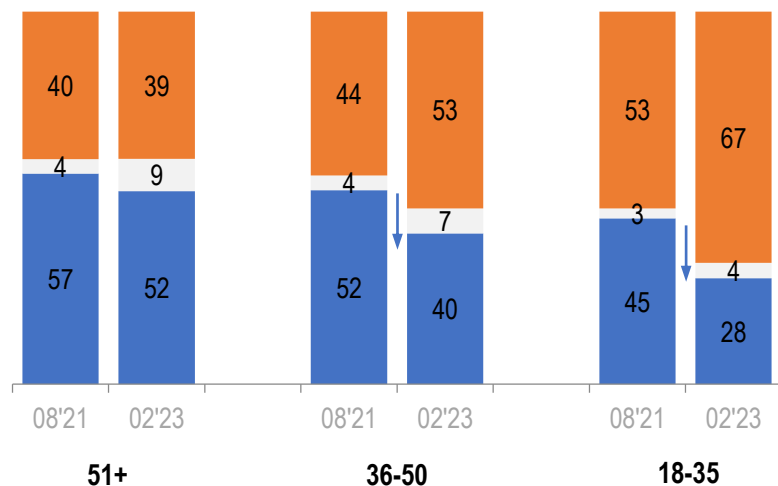
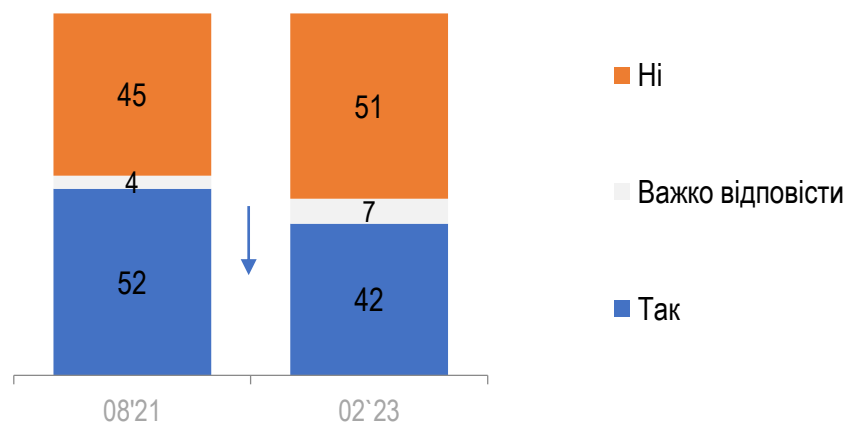

Рівень толерантності в суспільстві зріс за рік війни завдяки об'єднанню в ім'я загальнозначущої мети. Війна об'єднала українців у протидії спільному ворогу, який посягає на сам факт існування нас як нації та таким чином послабила наявні розколи в суспільстві з приводу тем, які не становлять загрози і ніяк не пов'язані зі спільним для усіх бажанням перемоги над агресором.

При наявності зовнішньої загрози внутрішні протиріччя зменшуються, тому поділ на «свій-чужий», «ти – за Україну чи проти» – це стало визначальною лінією поділу, інші суперечності почекають на «після Перемоги». Є вірогідність, що рівень толерантності і маркування на «свій – чужий» щодо цих груп насправді такими і залишаться, а може і зростуть, доки травми війни не зціляться, а це роки і десятиліття. До того ж, ті, хто відстоює наше право на життя, самі з дуже різних соціальних груп і ці розділення сьогодні є малозначущими.

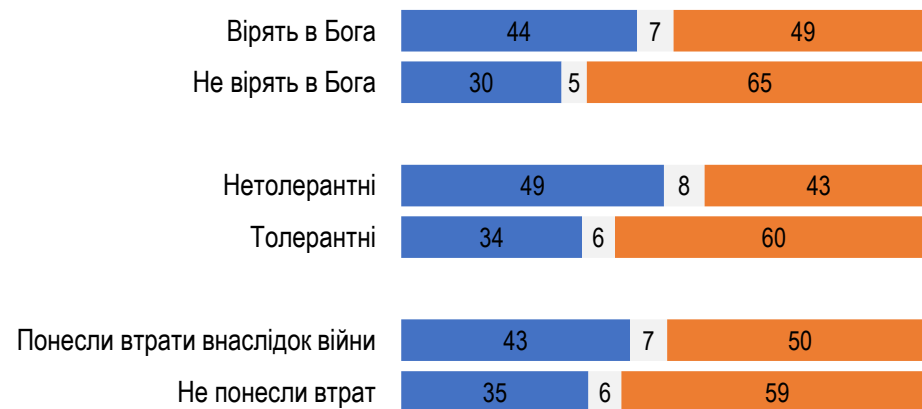
Чи підтримуєте Ви ідею відновлення смертної кари в Україні?

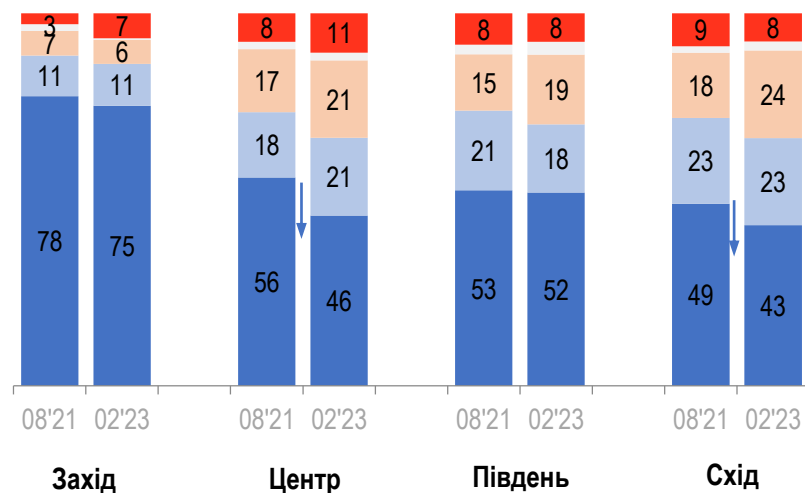
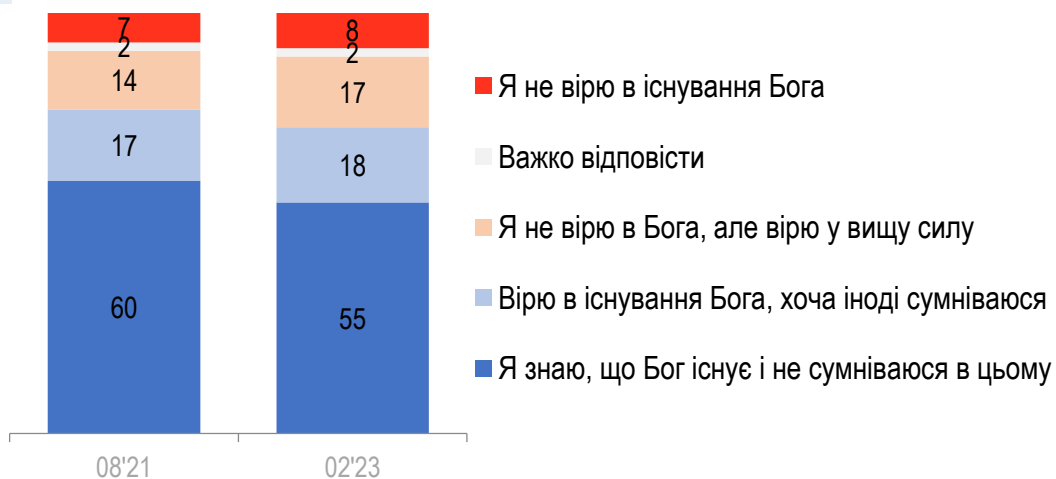
СТАВЛЕННЯ ДО СМЕРТНОЇ КАРИ

Попри жорстокі та важкі умови війни, українці не стали менш гуманними за цей рік й не перестали цінувати людське життя, навіть навпаки: динаміка підтримки смертної кари за рік вторгнення помітно впала. Зниження підтримки відбулося найбільше серед середнього та молодого віку, більшість яких наразі не підтримують таку ідею. Натомість залишається як і раніше відносно актуальною така ідея для більш консервативної частини громадян – старших, менш толерантних і тих, хто вірить в Бога.

Відносно більша підтримка смертної кари спостерігається також серед тих, хто поніс втрати внаслідок війни й прагне справедливості, однак ця різниця не є критичною, адже навіть ті, хто пережив найгірше й втратив на війні близьких, не набагато більше підтримують ідею смертної кари, ніж всі інші.

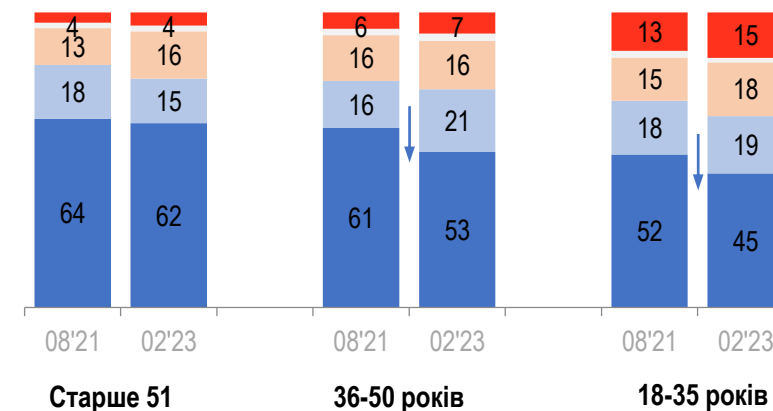

Що з цього точніше відображає ваше уявлення про існування Бога?

ВІРА В БОГА

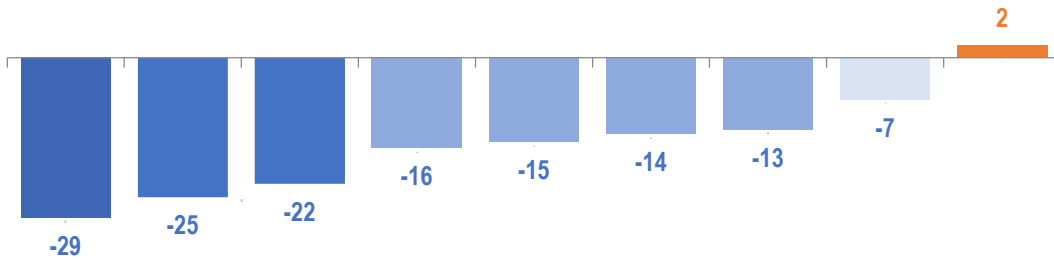
РЕЙТИНГ

Через війну віра в Бога дещо знизилась, що зрозуміло: занадто багато горя і страждань, які важко пояснити та прийняти і втриматися у вірі. Серед молодших віра в Бога зменшилась, для старших віра в Бога залишається важливим ресурсом та допомагає їм під час війни. Олена (Черноморськ, 59 років) так це пояснює: «Помоць людям. И когда очень тревожно, то еду в Одесский монастырь. И там благодать снимает весь стресс». Для Сергія (Білгород-Дністровський, 59 років) «все в руках Бога, как будет так будет, что суждено то суждено».

Збільшилася кількість тих, хто вірить не в Бога, а у вищі сили. Важко сказати, що за сили маються на увазі. Однак загальний тренд в питаннях віри показує, що вірогідно українці переорієнтувалися на віру в тих, від кого залежить наше життя та безпека – це всі, хто боронять країну, бо віра в Бога – абстрактна, а ракети та лінія фронту – дуже конкретні.

Різниця між 2022 та 2021 скільки % згодні з таким твердженням

За теперішнього безпорядку та невизначеності важко зрозуміти, у що вірити

Все так швидко зараз змінюється, що не розумієш, яким законам слідувати

Проблема зараз у тому, що більшість людей взагалі ні у що не вірить

Я часто не розумію, що до чого; почуваю себе ніяково

Мені здається, інші краще за мене знають, що вірно, а що – ні

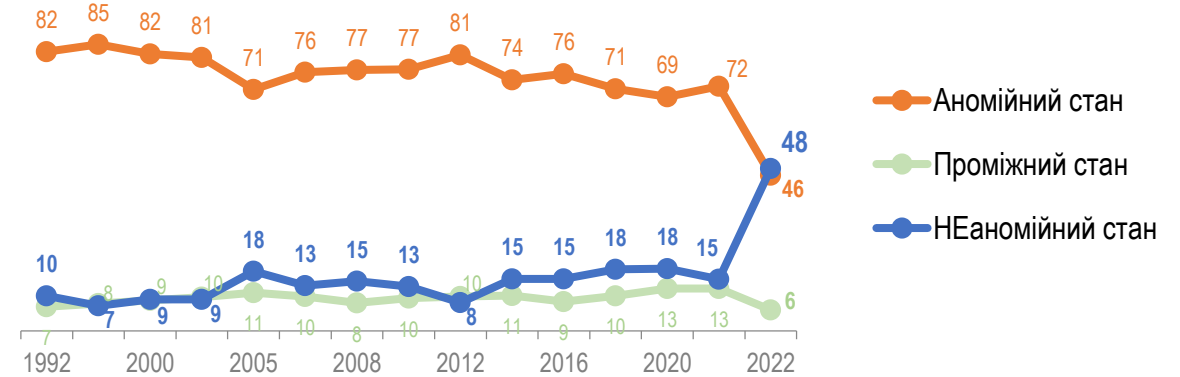
Чого сьогодні нам не вистачає, так це справжньої дружби, як було раніше, — на все життя

Раніше люди краще себе почували, тому що кожний знав, як вчиняти правильно

Зараз все так хитко, і здається, що може відбутися все, що завгодно

Багато з того, у що вірили наші батьки, руйнується на очах

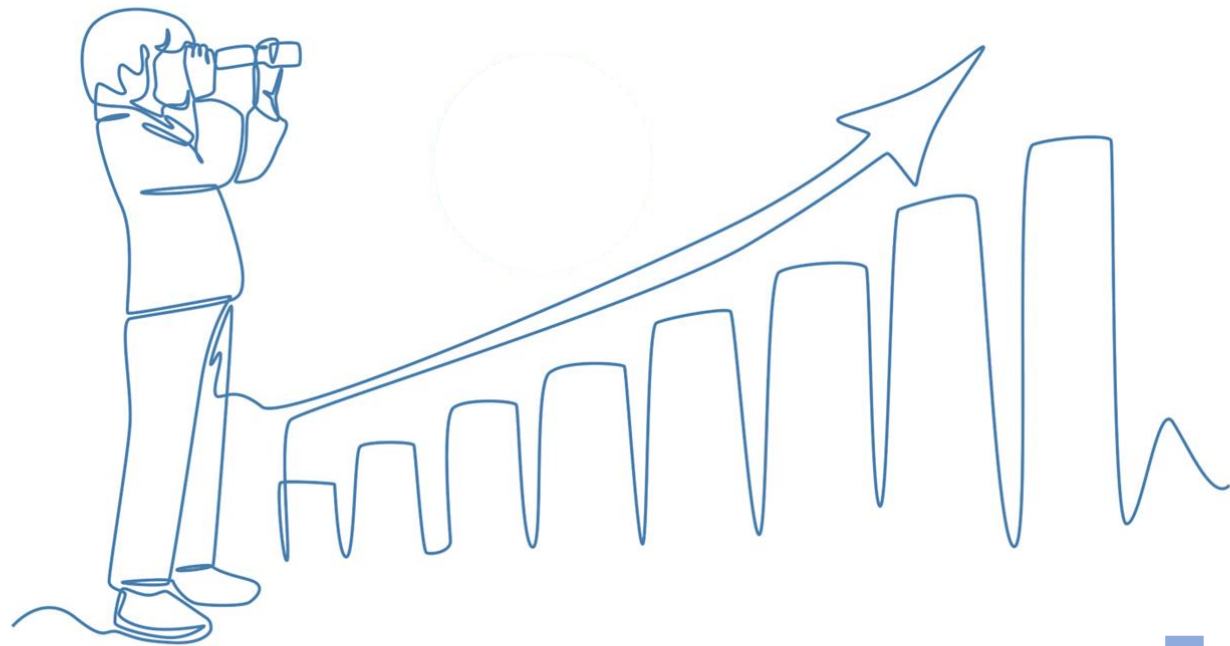
Динаміка структури суспільства за індексом аномії (%)

Шкала аномії дає можливість оцінити чи є в суспільстві система загальновизнаних норм і цінностей. Впродовж усієї історії сучасної України у суспільстві домінував стан деморалізованості, який дуже повільно та непослідовно слабшав. Але **після початку повномасштабного вторгнення росії аномійні настрої істотно зменшилися та перестали бути визначальними**. Війна чітко розставила пріоритети та зробила для людей сприйняття національних цінностей, сприйняття суспільства та ворога – більш визначеними та чіткішими, ніж раніше.

Ключовими індикаторами, які все ще вказують на існування аномійних настроїв, є все ще низька впевненість у майбутньому та відчуття руйнування того, у що вірили наші батьки – ці показники мало змінились й залишаються високими, що вкладається в логіку подій в Україні зараз. Водночас решта показників суттєво впали: більшість тепер чітко розуміють, що відбувається навколо них, впевнені у своїх оцінках що є зараз вірним, а що – ні. Найбільша зміна відбулась відносно розуміння що є правильним та у що сьогодні вірити – адже тепер більшість вірять в одне: у європейське майбутнє України, в наші збройні сили та в перемогу.

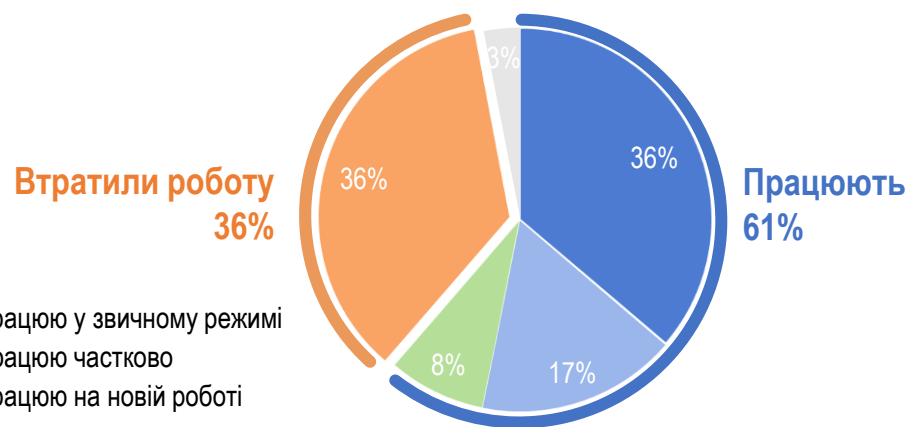
Листопад, 2022. Показники за попередні роки – дані Інституту Соціології НАН України
Дослідження здійснено у співпраці із доктором соціологічних наук, заступником директора Інституту соціології НАН України Сергієм Дембіцьким

Економічна поведінка

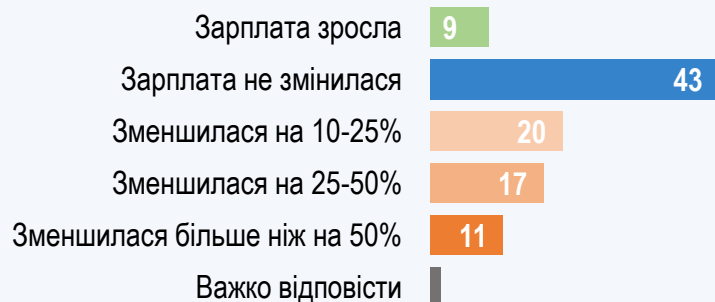
Трудова зайнятість

серед тих, хто мав роботу до війни

- Працюю у звичному режимі
- Працюю частково
- Працюю на новій роботі
- Не працюю
- Інше
- Важко відповісти

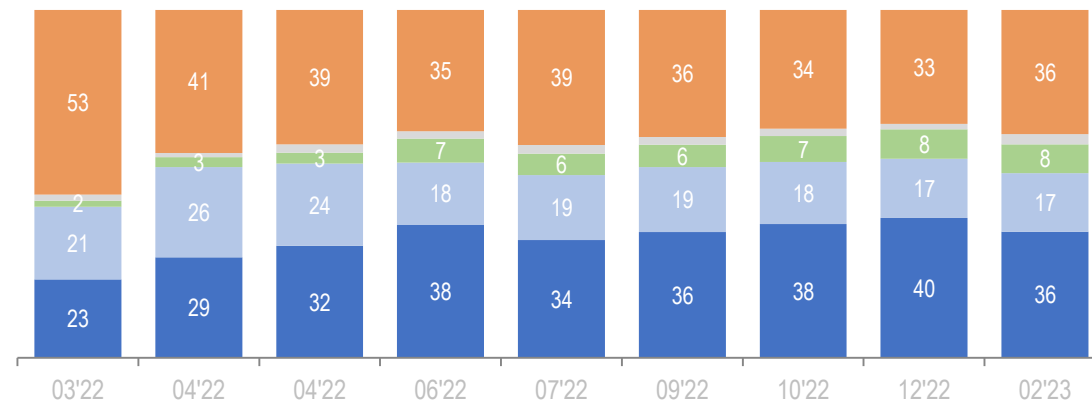
серед тих, хто працює під час війни

Липень, 2022

ЗАЙНЯТІСТЬ ПІД ЧАС ВІЙНИ

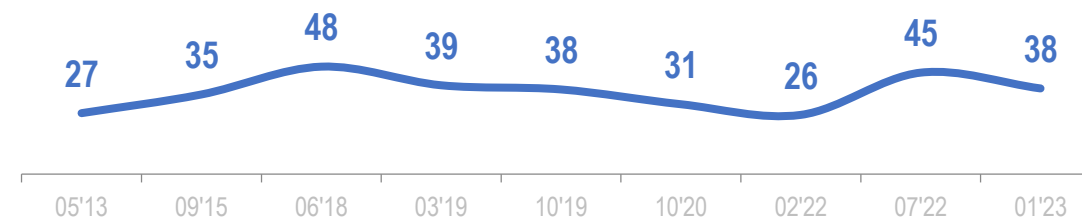
РЕЙТИНГ

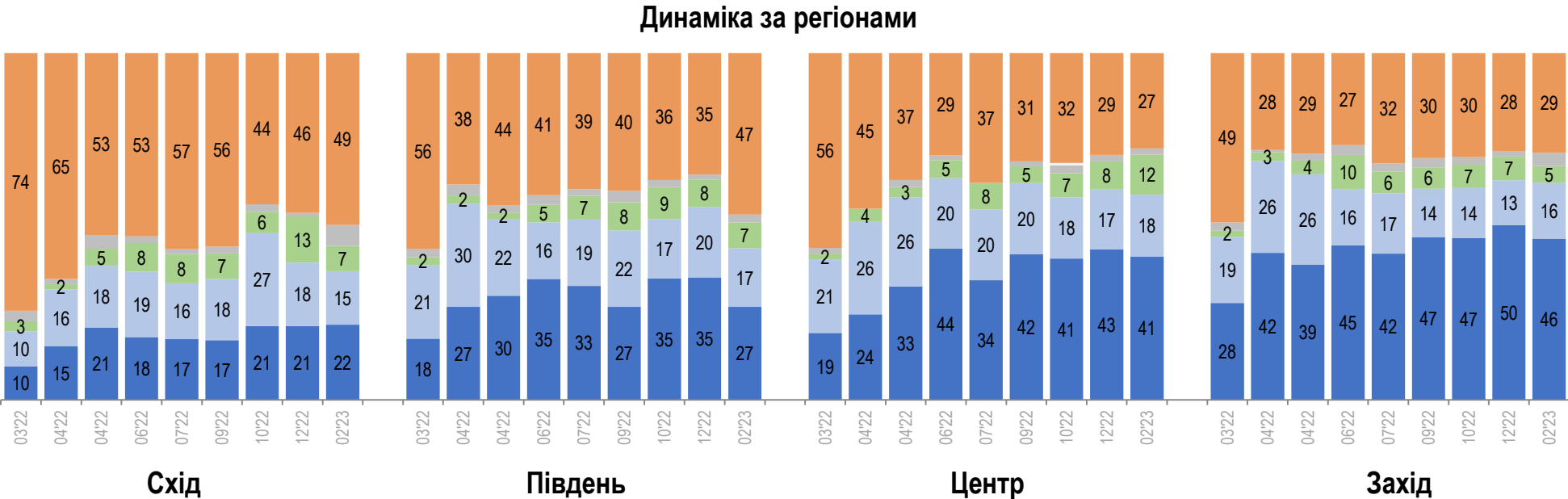
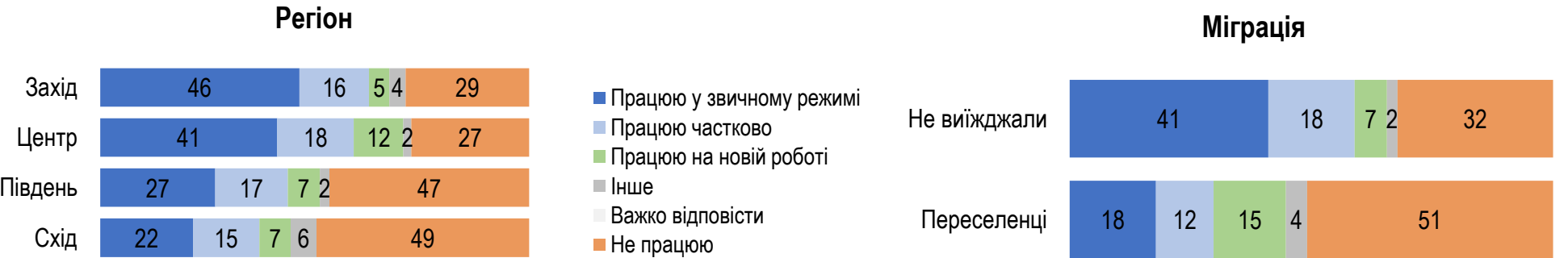

Найскладніша ситуація з роботою була у перші місяці війни, натомість надалі люди почали повертатись до своїх робочих місць або шукали нові способи заробітку. Таміла (Шепетівка, 35 років) розповідає як повернулась до своєї зайнятості: «На початку війни не було доходу ніякого, ніхто не робив манікюр. А зі світлом я викрутилась, купила собі акумулятор. Але це теж фінансово вплинуло на мене. І на матеріали ціни дуже піднялись». Також на втрату заробітку скаржиться самозайнятий Максим (Житомир, 41 рік): «Свою годувальницю втратив, мікроавтобус, який годував мене і мою сім'ю».

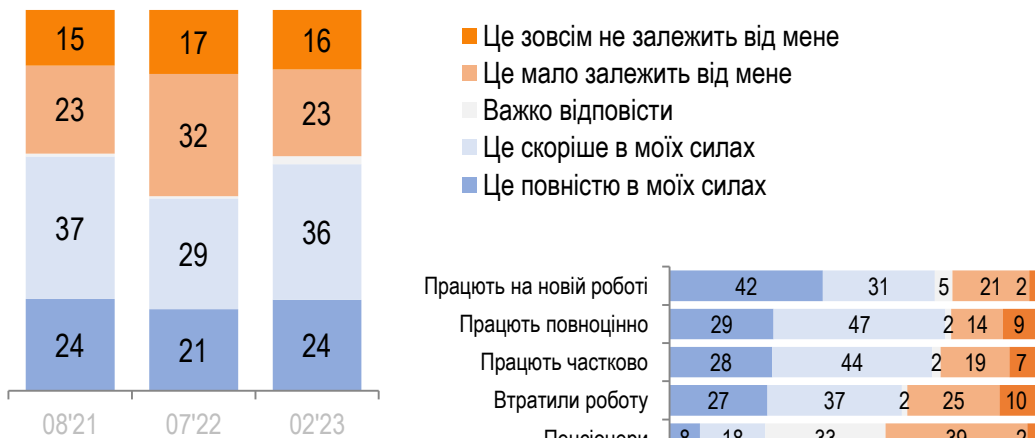
Важливо, що навіть половина з тих, хто зміг продовжити працювати під час війни, зазнали зменшення доходу. Разом з тим після різкого падіння охочих зайнятися власною справою на початку війни, їх кількість поступово відновлюється.

Динаміка бажаючих зайнятися підприємництвом, %

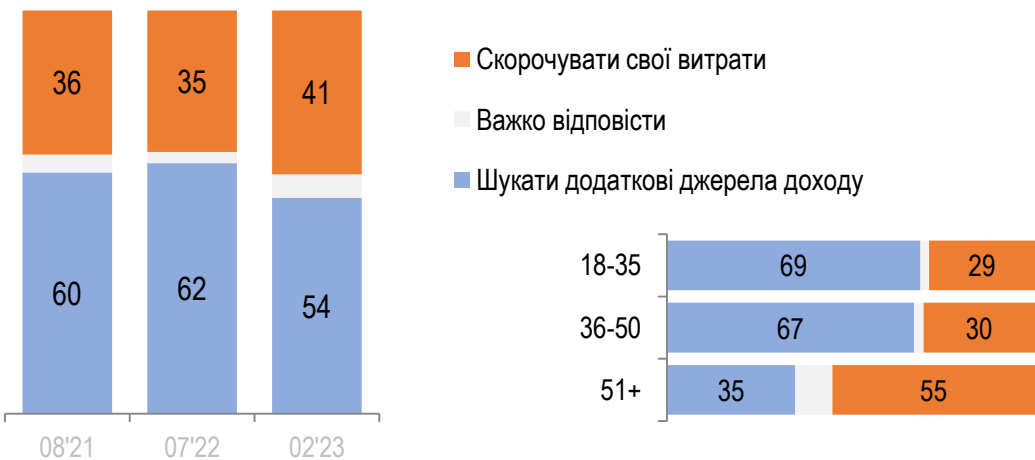

Наскільки Ви особисто можете впливати на збільшення Ваших доходів?

У випадку різкого скорочення доходів Ви будете...?

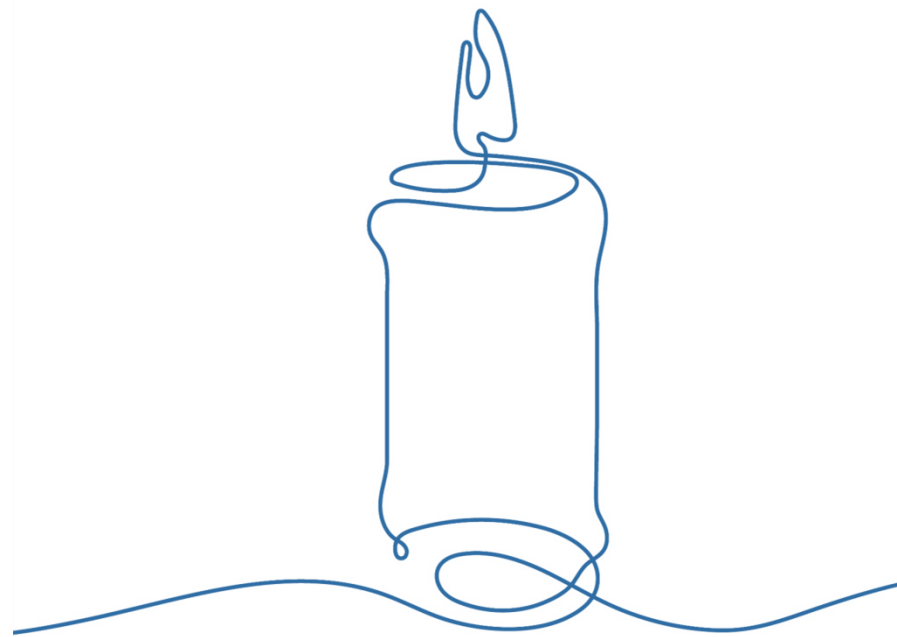
Під час війни частина населення опинилась в умовах невизначеності, коли стало важче впливати на свої доходи. Водночас, через рік війни деяким вже вдалось пристосуватись, тому оцінка можливості контролювати свій дохід повернулась до довоєнного показника. Найбільше можливість змінювати свій дохід відчували ті, хто змінив роботу під час війни.

«З неба це не падає. Ціна грошей збільшилась, доводиться працювати більше. Покращення сталися за рахунок моїх сил», Володимир, Львів, 46 років

Багато хто під час війни намагався покращити свою фінансову ситуацію адже питання про стратегію дій у випадку скорочення доходів стало не абстрактним – з ним зіштовхнулись в реальному житті. Щоб пристосовуватись до умов війни українці намагались змінювати роботу або й почали влаштовуватись на другу роботу. Лариса (Одеса, 55 років) говорить про свій досвід: «Я пошла на роботу вторую. Приходиться крутитись, чтобы мое состояние не ухудшилось». Також на другу роботу довелося піти Олександру (Хмельницький, 37 років): «В мене добавилась другая работа, в зв'язку з тим, что треба гроші». Загалом, щоб контролювати свій дохід значна частина українців просто почали більше працювати під час війни. Для когось війна та фінансова ситуація відтермінувала заслужений відпочинок, Володимир (Львів, 46 років): «Працюю, хотя міг би бути пенсіонером вже, але розумію що потрібно працювати».

Однак, не всім було легко знайти нове джерело доходу чи змінити свою професію, особливо складною така адаптація виявилася для більш старших, для людей, які не будують планів на життя (60% з них зазначили, що не можуть вплинути на збільшення своїх доходів). Роман (Ірпінь, 43 роки) розповідає, що змушений скоріше економити, адже знайти новий заробіток важко: «Поки війна не закінчилась, я пішов шляхом зменшення розходів. Розумієте, 20 років працювати і стати фахівцем, то вже не доречно змінювати і починати з початку». Така ж ситуація була і в Сергія (Білгород-Дністровський, 59 років): «Ну как можем повлиять... Нет возможности больше зарабатывать, только меньше тратить».

Втрати

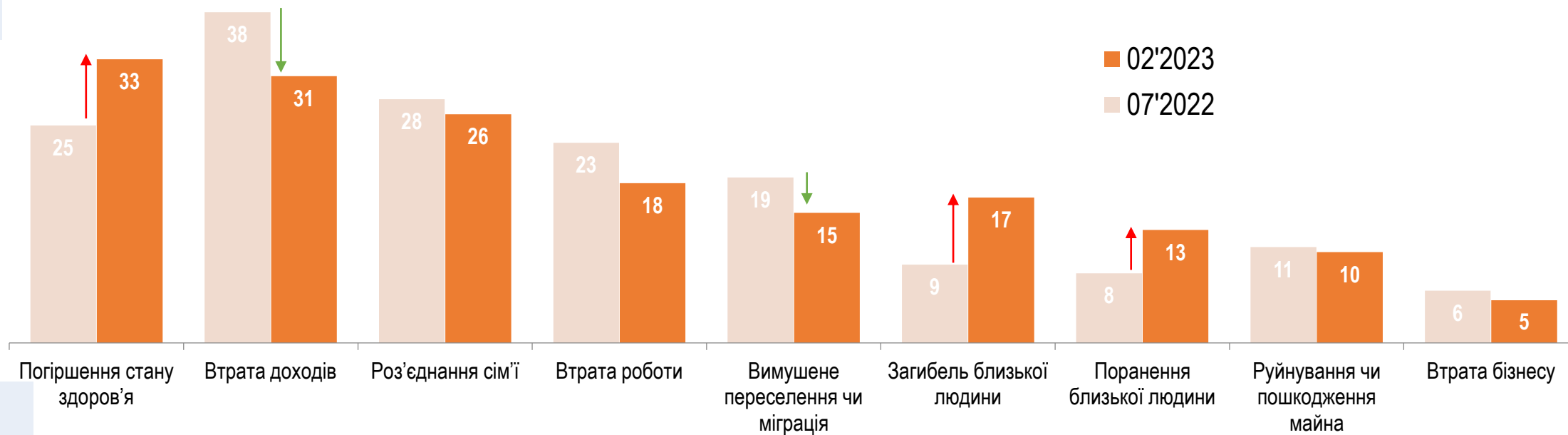

Якщо говорити загалом, які втрати Ви понесли внаслідок війни?

ВТРАТИ

РЕЙТИНГ

Можливі декілька відповідей

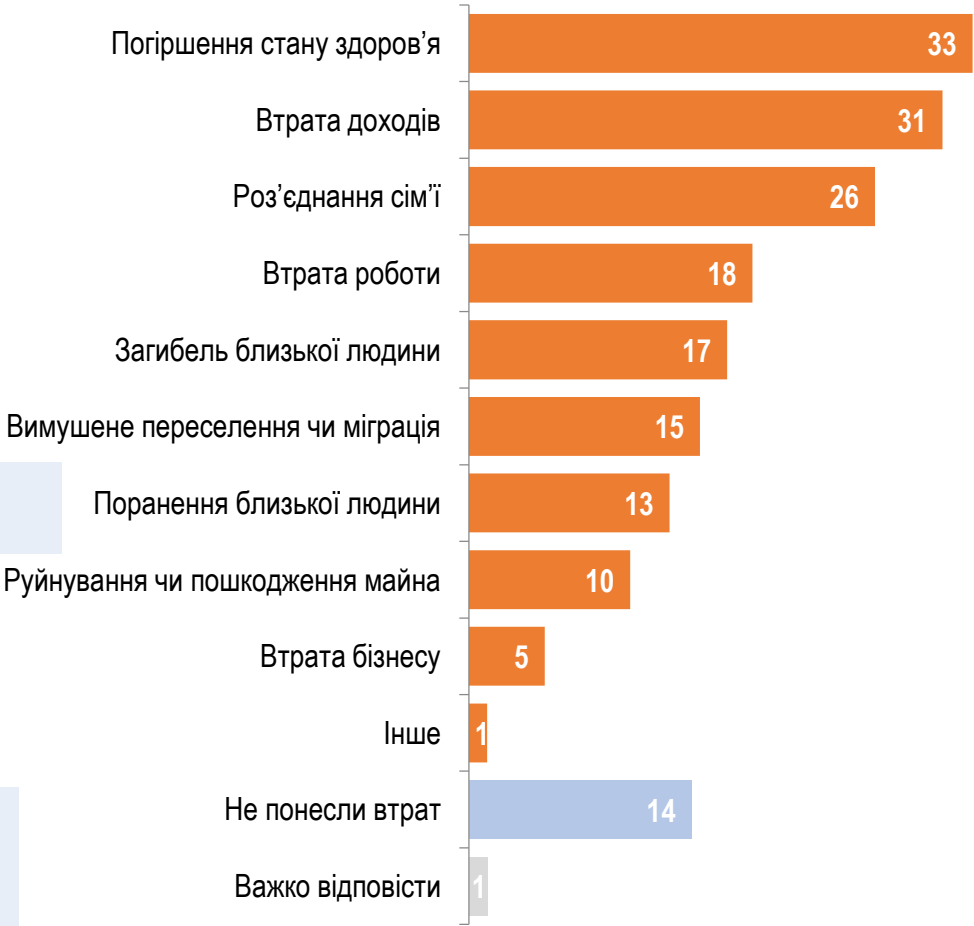
На жаль, чим довше йде війна, тим більше людей переживають втрату рідних. За останні півроку їх кількість зросла майже вдвічі (до 17%), як і зросла кількість тих, чий близький зазнав поранень. Інна (Кропивницький, 55 років) розповідає про загибель свого родича: «Много плакала, много горя было, много ребят погибло на войне... Брат троюродный погиб у меня. Я часто плачу». Втрати відчувають болісно навіть ті, хто безпосередньо не має родичів на фронті, адже хвилюються за усіх наших бійців: «Дуже шкода... І бачиш тільки ту статистику, яку подають, багато молодих...» розповідає Таміла (Шепетівка, 35 років).

Переживання важких втрат суттєво впливає і на стан здоров'я, тому проблема здоров'я в динаміці відчутно зросла. Лариса (Одеса, 55 років) ділиться історією про жінку, на стан якої дуже сильно вплинула втрата сина на фронті: «Клиентка у меня, сыну 23 года, его забрали в армию, на войну, а через месяц прислали похоронку. И она чокнулась, она стала заговариваться. Она зимой ходит в одном халате... 23 года ребенок».

Наразі проблема погіршення стану здоров'я вийшла на перше місце, хоча ще влітку найбільше людей говорили про втрату доходів, актуальність чого в динаміці понизилась. Також ймовірно частина людей за півроку змогли повернутись додому, адже кількість тих, хто зазнав вимушеного переселення – теж в динаміці дещо зменшилась.

Якщо говорити загалом, які втрати Ви понесли внаслідок війни?

Можливі декілька відповідей

Абсолютна більшість громадян зазнали прямих чи непрямих наслідків повномасштабного вторгнення. Відчутними для усіх українців було погіршення здоров'я та втрата доходу, адже незалежно наскільки далеко регіон від лінії фронту – економічні наслідки війни, відключення світла й стрес від тривог не могли бути непомітними. Загалом молодші українці понесли найбільше втрат за рік війни, водночас для старших більш відчутним погіршення здоров'я.

«В мене був таунхаус в Ірпені, і він знищений, повністю згорів. Тепер треба вирішувати питання з житлом», Роман, Ірпінь, 43 роки

В цілому найбільше втрат роботи і майна понесли мешканці Півдня, та особливо Сходу. Якраз зі східного регіону як найбільш постраждалого від воєнних дій виїхало найбільше біженців. Переселенці загалом втратили значно більше ніж інші, адже не лише покинули домівку, втратили житло й роботу, а і розділились з родиною, з інституціями за якими були закріплені, розділились зі своїм побутом й звичним життям. Таміла (Шепетівка, 35 років) розповідає про досвід спілкування з біженцями: *«До мене приходять багато біженців. Є клієнтка, яка каже, що її місто Попасна просто зрівняне з землею... ця жінка – я просто не уявляю наскільки вони сильні люди. Я не знаю як це, мати все і за 1 день все втратити».*

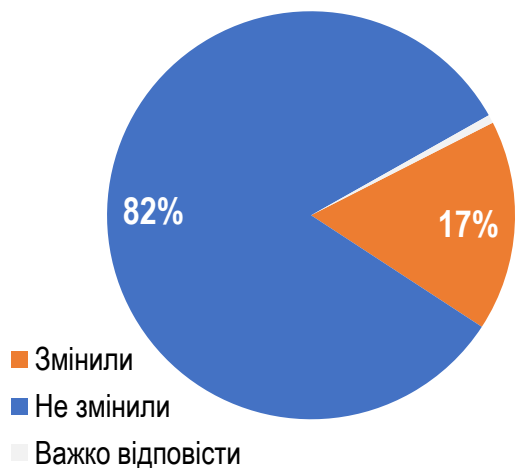
Найбільш важкими для людей були втрати близьких, погіршення здоров'я та вимушена міграція, адже ті, хто пережив такі події, найчастіше говорять що вони мають розлади й потребують психологічної допомоги.

Якщо говорити загалом, які втрати Ви понесли внаслідок війни?

Можливі декілька відповідей

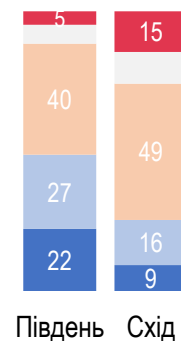
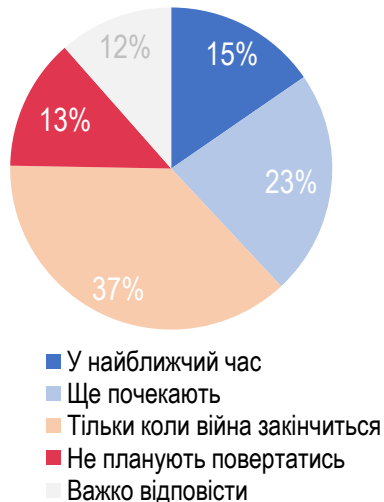
	Регіони				Вік			Стать		Мають родичів на фронті		Міграція	
	Захід	Центр	Південь	Схід	18-35 років	36-50 років	Старше 51	Чоловіки	Жінки	Мають	Не мають	Переселенці	Не виїжджали
Погіршення стану здоров'я	28	35	31	38	22	34	39	23	40	32	34	35	32
Втрата доходів	23	32	33	38	36	38	23	33	29	29	33	34	30
Роз'єднання сім'ї	21	23	32	38	31	28	22	24	28	27	25	43	23
Втрата роботи	6	19	24	31	24	21	13	21	17	17	19	43	14
Загибель близької людини	21	18	12	14	19	20	13	18	16	19	15	18	17
Вимушене переселення чи міграція	4	9	15	53	19	16	12	12	17	14	17	66	5
Поранення близької людини	15	13	11	13	19	13	9	15	12	19	7	15	13
Руйнування чи пошкодження майна	1	7	13	32	12	11	9	10	11	10	11	30	7
Втрата бізнесу	2	3	6	13	4	6	4	6	4	4	6	13	3
Інше	2	1	1		1	1	1	2		1	1		1
Не понесли втрат	21	13	14	5	14	11	17	16	13	13	16	2	17
Важко відповісти	2	1	1		2	1	1	1	1	1	1	1	1

Чи змінили Ви місце постійного проживання після 24 лютого у зв'язку з війною?

Серед тих, хто переїхав

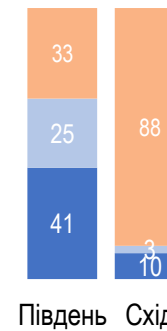
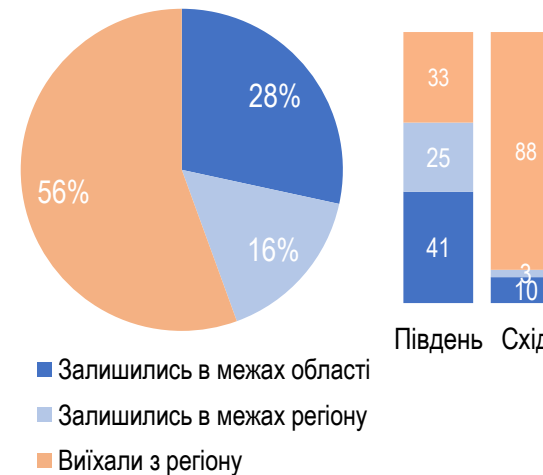
Планують повертатись

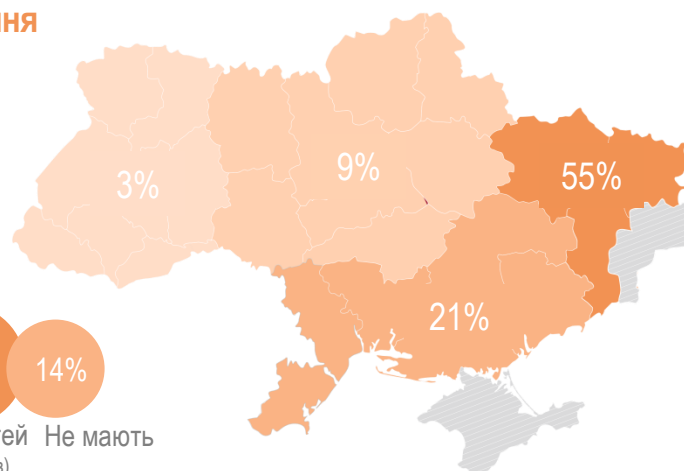
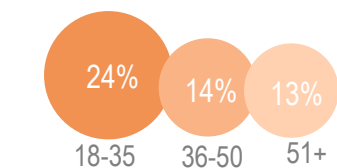
ВНУТРІШНЯ МІГРАЦІЯ

РЕЙТИНГ

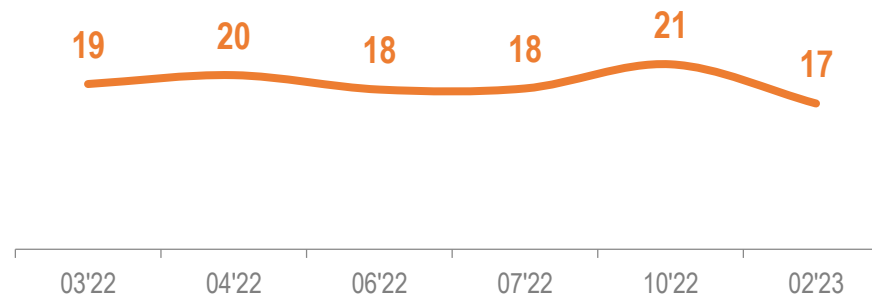
Характер переселення

% змінили місце проживання

Динаміка скільки % змінили місце проживання

КОНТАКТИ

Соціологічна група «РЕЙТИНГ»

01010, м. Київ, вул. Івана Мазепи, 3

(+380 98) 575-7020

(+380 50) 322-0925

<http://ratinggroup.ua/>

info@ratinggroup.ua

